

ANTRASIS PRANEŠIMAS
PAGAL 1966 METŲ TARPTAUTINĮ
PILIETINIŲ IR POLITINIŲ TEISIŲ PAKTĄ

VILNIUS

2003

IVADAS

1. Remdamasi Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (toliau - Paktas) 40 straipsnio 1 dalimi, Lietuvos Respublika savo pirminį pranešimą apie priemones, kurių ėmėsi įgyvendindama Pakto nuostatas, pateikė Jungtinėms Tautoms 1996 m. balandžio mėn. (CCPR/C/81/Add.10). Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas jį svarstė 1997 m. spalio 30 d.
2. Šis antrasis pranešimas apima laikotarpį nuo pirminio pranešimo apsvaistymo Žmogaus teisių komitete iki 2002 m. rugsėjo 1 d. Pranešimas parengtas remiantis periodinių pranešimų rengimo gairėmis valstybėms Pakto dalyvėms (CCPR/C/20/Rev.2).
3. Pažymėtina, kad iš karto po Lietuvos Respublikos pirminio pranešimo pagal Pilietinių ir politinių teisių paktą svarstymo visos kompetentingos Lietuvos Respublikos valstybės valdymo institucijos buvo supažindintos su Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komiteto apibendrinamaisiais pastebėjimais (*“Concluding observations”*; žr. dok. CCPR/79 /Add.87). Visos institucijos paprašytos pateikti informaciją, kaip sprendžiamos nurodytos problemos.
4. Dabartiniame pranešime pateikiama informacija apie esminius Lietuvos Respublikos įstatymų pakeitimus, faktinės padėties pasikeitimus, įvykusius per laikotarpį nuo pirminio pranešimo pateikimo Jungtinėms Tautoms. Informacija, kurią Lietuva pateikė pirminiame pranešime, lieka ta pati dėl 1, 5, 11, 18, 20 ir 21 Pakto straipsnių.
5. Pranešime stengiasi atsakyti į pirminio pranešimo svarstymo procese iškeltus papildomus klausimus dėl Lietuvos įstatymuose įtvirtintų nuostatų įvairių aspektų (žr. dok. CCPR/C/SR.16340, CCPR/C/SR.1635, CCPR/C/79 /Add.87).
6. Aptariamuoju laikotarpiu Lietuvos Respublikoje toliau intensyviai vyko teisėkūros procesas. Lietuvos teisinėje sistemoje įvyko labai svarbių pokyčių. Šiam procesui įtakos turėjo tai, kad nebuvo nusistovėjusi Lietuvos teisinės sistemos įgyvendinimo politika, stengiasi kuo greičiau atsakyti sovietinio teisės reguliavimo modelio.
7. Per 1998 – 2002 m. laikotarpį patvirtinti šie nauji kodeksai: Civilinis, Baudžiamasis, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso, Darbo, Bausmių vykdymo kodeksai. Sukurta administracinių teismų sistema. Panaikinta mirties bausmė. Kriminalinių bausmių vykdymo sistema iš Vidaus reikalų ministerijos valdymo srities perduota Teisingumo ministerijos valdymui.
8. Svarbiu Lietuvos Respublikos Konstitucijos garantu yra nuo 1993 m. veikiantis Konstitucinis Teismas, kuris garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisingumą. Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Per laikotarpį nuo 1993 m. iki 2002 m. liepos mėn. Konstitucinis Teismas gavo daugiau kaip 1500 prašymų ir paklausimų, kuriuose keliamas klausimas dėl teisės aktų atitikimo Konstitucijai.
9. Per laikotarpį, praėjusį nuo pirminio pranešimo pateikimo, Lietuvos Respublika prisijungė prie šių labai svarbių tarptautinių dokumentų žmogaus teisių apsaugos srityje:
  - Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos šeštojo protokolo dėl mirties bausmės panaikinimo (pasirašė 1999 m. sausio 18 d., o ratifikavo 1999 m. birželio 22 d.);

- 2002 m. gegužės 3 d. Lietuva pasirašė naujai sudarytą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos trylikąjį protokolą dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais. Šiuo metu jis pateiktas Seimui ratifikuoti;
  - Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 1989 m. antrojo fakultatyvinio protokolo mirties bausmei panaikinti (pasirašė 2000 m. rugsėjo 8 d., ratifikavo 2001 m. rugpjūčio 2 d.);
  - Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos (pasirašė 1995 m. vasario 1 d., ratifikavo 2000 m. vasario 17 d.);
  - Europos Tarybos konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (pasirašė 1995 m. rugsėjo 14 d., ratifikavo 1998 m. rugsėjo 15 d.);
  - Konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (pasirašė 1998 m. birželio 8 d., o ratifikavo 1998 m. lapkričio 10 d.);
  - Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims fakultatyvinio protokolo (pasirašė 2000 m. rugsėjo 8 d.).
10. 1998 m. gruodžio 10 d. Lietuvos Respublika pasirašė Tarptautinio baudžiamojo teismo Statutą. Artimiausiu metu ši Statutą turėtų ratifikuoti Lietuvos Respublikos Seimas (Parlamentas).
11. Lietuvos Respublika, vykdydama savo įsipareigojimus pagal ją saistančius tarptautinius daugiašalius susitarimus, kurie numato privalomą raportavimo mechanizmą, yra parengusi ir pateikusi Jungtinėms Tautoms šiuos pranešimus apie prisiimtų įsipareigojimų įgyvendinimą Lietuvoje:
- pagal Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo (žr. dok. CEDAW/C/LTU/1). Šį pranešimą Komitetas dėl diskriminacijos prieš moteris panaikinimo (*Committee on the Elimination of Discrimination against Women*) svarstė 2000 m. birželio 16 – 22 d. (žr. CEDAW/C/SR.472, CEDAW/C/SR.473, A/55/38/paras.118-165);
  - pagal Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (CERD/C/369/Add.2). Šį pranešimą Komitetas dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*) svarstė 2002 m. kovo 5 - 6 d. (žr. CERD/C/SR.1497, CERD/C/SR.1498, CERD/C/SR.1506, CERD/C/SR.1507, CERD/C/SR.1520);
  - pagal Vaiko teisių konvenciją (CRC/C/11/Add.21). Šį pranešimą Vaiko teisių komitetas (*Committee on the Rights of the Child*) svarstė 2001 m. sausio 17 d. (CRC/C/SR.683, CRC/C/SR.684, CRC/C/SR.697, CRC/C/15/Add.146);
  - pagal Tarptautinį ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktą. Šis pranešimas buvo pateiktas Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetui (*Committee on Economical, Social and Cultural Rights*) 2002 m. liepos 22 d.
12. Baigtas parengti pranešimas Jungtinėms Tautoms pagal Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. Lietuvos Respublikos Vyriausybė jam pritarė 2002 m. rugpjūčio 13 d. nutarimu Nr.1287. Artimiausiu metu šis pranešimas turėtų būti perduotas Komitetui prieš kankinimą (*Committee against Torture*).
13. Lietuvos Respublika parengė ir 2001 m. spalio mėn. Europos Tarybai pateikė pranešimą apie Europos Tarybos Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje pagal Konvencijos 25 straipsnio 1 dalį. Šį pranešimą šiuo metu nagrinėja specialus Europos Tarybos nepriklausomų ekspertų komitetas.
14. 2001 m. balandžio 2 d. Lietuvos Respublikos Seimo pirmininkas ir Jungtinių Tautų Vystymo Programos (UNDP) įgaliotoji atstovė pasirašė UNDP Žmogaus

teisių veiksmų plano projektą. Šis projektas, kurio tikslas – parengti Lietuvoje žmogaus teisių apsaugos ir rėmimo planą, bus įgyvendinamas pagal Jungtinių Tautų vystymo programos ir Vyriausiojo žmogaus teisių komisaro institucijos 1999 m. balandį pradėtos pasaulinės HURIST (žmogaus teisių stiprinimas) programos metmenis. Pagal šią programą parengtas pranešimas apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje. Šio pranešimo pagrindu parengtas Žmogaus teisių veiksmų plano projektas.

15. Siekiant stiprinti žmogaus teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje, sukurtos ir veikia Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus ir Vaiko teisių kontrolieriaus institucijos.
16. Ruošiantis Lietuvos įstojimui į Europos Sąjungą, nuo 1999 m. pradėtas intensyvus nacionalinės teisės derinimas su Europos Sąjungos teisės (*acquis communautaire*) nuostatomis. Visi rengiamų Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų projektai privalo atitikti atitinkamų Europos Sąjungos teisės aktų nuostatomis.

2 straipsnis

17. Lietuvos Respublikos įstatymai garantuoja kiekvienam Lietuvos teritorijoje esančiam ir jos jurisdikcijai priklausančiam asmeniui teises, pripažįstamas pagal Tarptautinį pilietinių ir politinių teisių paktą, netaikant jokios diskriminacijos. Lietuvoje sukurta tinkama įstatymų bazė šio Pakto nuostatomis realizuoti. Lietuvos Respublikos įstatymai draudžia teismų ir kitų valdžios institucijų diskriminacinių elgesį, taip pat diskriminacinių įstatymų ir kitų teisės aktų priėmimą.
18. Papildydama pirminį pranešimą (CCPR/C/81/Add.10, paras. 17-19) dėl Pakto 2 straipsnio nuostatų įgyvendinimo Lietuvos Respublikoje, Lietuva pateikia šią informaciją apie pokyčius Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.
19. Per laikotarpį, praėjusį nuo Lietuvos Respublikos pirminio pranešimo pateikimo, Lietuvoje buvo tęsiamas teismų sistemos kūrimas bei tobulinimas.
20. 1999 m. sausio 14 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Administracinių teismų įsteigimo, Administracinių bylų teisenos ir kitus susijusius įstatymus, padėjusius pagrindą administracinių teismų sistemai, kuri funkcionuoja nuo 1999 m. gegužės 1 d.
21. Lietuvos Respublikoje administracinių teismų sistema susideda iš penkių apygardų Administracinių teismų ir Vyriausiojo administracinio teismo. Administracinių bylų teisenos įstatymas numato, kad kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Be to, įstatymas skelbia, kad teisingumą administracinėse bylose vykdo tik teismai, vadovaudamiesi visų asmenų lygybe įstatymui ir teismui, nepaisant lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių.
22. Administracinių teismų įsteigimo įstatymas nustato, kad skundams (prašymams) dėl viešojo ir vidinio administravimo subjektų priimtų administracinių aktų bei veiksmų ar neveikimo (t.y. pareigų nevykdymo) nagrinėti steigiami specializuoti administraciniai teismai. Per 2001 m. Administraciniai teismai gavo 14121 skundą, išnagrinėjo 13171 skundą.
23. Administraciniai teismai sprendžia bylas dėl:
  - 1) valstybės ar savivaldybių administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai

- priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus;
- 2) turtinės ir neturtinės (moralinės) žalos, padarytos fiziniam asmeniui ar organizacijai neteisėtais valstybės ar savivaldybių institucijos, įstaigos, tarnybos bei jų tarnautojų veiksmais ar neveikimu viešojo administravimo srityje, atlyginimo;
  - 3) mokesčių, kitų privalomų mokėjimų, rinkliavų sumokėjimo, grąžinimo ar išieškojimo, finansinių sankcijų taikymo, taip pat dėl mokestinių ginčų;
  - 4) tarnybinių ginčų, kai viena ginčo šalis yra valstybės ar savivaldybės tarnautojas, turintis viešojo administravimo įgaliojimus (įskaitant pareigūnus ir įstaigų vadovus);
  - 5) Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimų ir šios komisijos kreipimusi dėl tarnybos santykių su valstybės tarnautojais nutraukimo;
  - 6) ginčų tarp nepavaldžių vienas kitam viešojo administravimo subjektų dėl kompetencijos ar įstatymų pažeidimo, išskyrus civilinius ginčus, priskirtus bendrosios kompetencijos teismams;
  - 7) rinkimų ir Referendumo įstatymų pažeidimo;
  - 8) nutarimo administracinio teisės pažeidimo byloje apskundimo;
  - 9) viešųjų įstaigų, įmonių ir nevyriausybinų organizacijų, turinčių viešojo administravimo įgaliojimus, priimtų sprendimų ir veiksmų viešojo administravimo srityje teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus;
  - 10) visuomeninių organizacijų, bendrijų, politinių partijų, politinių organizacijų ar asociacijų priimtų bendro pobūdžio aktų teisėtumo;
  - 11) užsieniečių skundų dėl atsisakymo išduoti leidimą gyventi ar dirbti Lietuvoje ar tokio leidimo panaikinimo, taip pat skundų dėl pabėgėlio statuso.
24. Nuo 1995 m. kovo 31 d. veikia Seimo kontrolierių įstaiga. Šiuo metu dirba jau antros kadencijos penki Seimo kontrolieriai, Lietuvos Respublikos Seimo paskirti ketveriems metams. Jie tiria skundus dėl valstybės ir savivaldybių pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo. Kiekvienas pilietis turi teisę pateikti Seimo kontrolieriui skundą dėl valstybės ar savivaldybės institucijos, priskirtos kontrolieriaus kompetencijai, pareigūno piktnaudžiavimo ar biurokratizmo. Seimo kontrolierius taip pat tiria Seimo narių jam perduotus Lietuvos Respublikos piliečių skundus, taip pat gali tirti užsienio valstybių piliečių bei asmenų be pilietybės skundus.
25. 1998 m. gruodžio 1 d. Seimas priėmė Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą, kuris įsigaliojo 1999 m. balandžio 1 d. 1999 metų balandžio 20 d. Seimas paskyrė moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierę, o gegužės 25 d. įsteigė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą bei patvirtino šios tarnybos nuostatus. (Plačiau apie tai žr. šio pranešimo 32, 37 - 41 punktus dėl Pakto 3 straipsnio nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje.)
26. 1996 m. kovo 14 d. Seimas priėmė Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, į kurį buvo perkeltos visos esminės Vaiko teisių konvencijos nuostatos. Siekiant užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kituose įstatymuose bei tarptautiniuose susitarimuose įtvirtintas nuostatas bei įsipareigojimus, buvo parengtas ir Seimo 2000 m. gegužės 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, kuriuo remiantis, 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas Seimo nutarimas „Dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos“. Šis nutarimas konkretizavo vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus

- funkcijas ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos teisinius pagrindus ir juo nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. buvo įsteigta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Nuo 2000 m. lapkričio 1 d. Seimo nutarimu buvo paskirta vaiko teisių apsaugos kontrolierė. (Plačiau apie įstaigos veiklą žr. šio pranešimo 284-293 paragrafus apie Pakto 24 straipsnio nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje).
27. 2002 m. sausio 24 d. buvo priimta nauja Teismų įstatymo redakcija, įsigaliojusi 2002 m. gegužės 1 d. Šio įstatymo pagrindu 2002 m. kovo 14 d. priimtas Nacionalinės teismų administracijos įstatymas. Pagal šį įstatymą, pakeitus įstaigos pavadinimą „Teismų departamentas prie Teisingumo ministerijos“ į „Nacionalinė teismų administracija“, steigėjo funkcijas atliekančią instituciją bei Teismų departamento prie Teisingumo ministerijos funkcijas, nuo 2002 m. gegužės 1 d. pradeda veikti Nacionalinė teismų administracija. Nacionalinės teismų administracijos steigėjo funkcijas atlieka Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Nacionalinė teismų administracija atlieka Teismų įstatyme nustatytas funkcijas, t.y.: rengia medžiagas Visuotinio teisėjų susirinkimo ir Teismų tarybos posėdžiams, jų pavedimu atlieka tyrimus, analizes, apibendrinimus, rengia sprendimų, nutarimų ir kitų aktų projektus; techniškai aptarnauja teismų savivaldos institucijas; renka informaciją, kaip vykdomi Visuotinio teisėjų susirinkimo, Teismų tarybos ir Teisėjų garbės teismo sprendimai ir nutarimai, ir ją pateikia Teismų tarybai ar jos nurodymu Visuotiniam teisėjų susirinkimui; analizuoja teismų veiklą, išskyrus teisingumo vykdymą, teikia pasiūlymus dėl teismų darbo sąlygų; organizuoja ir užtikrina, kad teismai būtų centralizuotai aprūpinami reikiamomis prekėmis ir paslaugomis; sudaro Nacionalinės teismų administracijos ir apylinkių teismų, apygardų teismų, apygardų administracinių teismų biudžetų išlaidų sąmatų įvykdymo suvestinę ataskaitą; kaupia, analizuoja ir apibendrina teismų statistiką ir pateikia ją Teismų tarybai, teismams bei Teisingumo ministerijai; tvarko pretendentų į laisvas apylinkės teismo teisėjų vietas sąrašą ir jų asmens bylas; tvarko teisėjų asmens bylas ir teisėjų karjeros siekiančių asmenų registrą; nagrinėja priskirtinus Nacionalinės teismų administracijos kompetencijai pareiškimus, skundus ir pasiūlymus ir imasi priemonių, kad būtų išspręsti juose keliami klausimai; vykdo kitas teismų savivaldos institucijų pavedimus; vykdo kitas įstatymų numatytas funkcijas.

3 straipsnis

28. Kaip buvo nurodyta Lietuvos Respublikos pirminiame pranešime, (CCPR/C/81/Add.10, paras. 20-21), moterų ir vyrų lygių teisių principas yra įtvirtintas Konstitucijoje ir garantuotas daugelyje kitų įstatymų.
29. Konstitucijoje įtvirtintos lygios moterų ir vyrų teisės į darbą, švietimą, mokslą, socialinę ir sveikatos apsaugą ir kt. Lygybės principas grindžiamas lyčių lygiomis teisėmis, atsakomybe, galimybėmis visose gyvenimo srityse - valdžios struktūrose, profesinėje veikloje, versle. Konstitucijos 29 straipsnis skelbia: “Žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu”.
30. Pažymėtina, jog Lietuva ratifikavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, Konvenciją dėl visų formų diskriminacijos prieš moteris panaikinimo (2000 m. birželio 16-22 d. Lietuva sėkmingai apsigynė pirminę ir antrąją periodinę ataskaitas dėl Konvencijos “Dėl moterų visų formų

diskriminacijos panaikinimo”). 2000 m. rugsėjo 8 d. Lietuva pasirašė šios Konvencijos fakultatyvinį protokolą. Be to, Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie daugelio Tarptautinės darbo organizacijos ir UNESCO konvencijų, draudžiančių diskriminaciją.

31. Lyčių lygiateisiškumo principas įtvirtintas ir daugelyje įstatymų: Rinkimų, Referendumo, Darbo sutarties, Valstybės tarnybos, Darbuotojų saugos ir sveikatos, Bedarbių rėmimo ir kituose įstatymuose bei kodeksuose.
32. 1998 m. gruodžio 1 d. priimto Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo pagrindu 1999 m. buvo įsteigta Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus institucija, tirianti skundus dėl šio įstatymo pažeidimo bei skirianti administracines sankcijas. Įstatymo paskirtis – užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų moterų ir vyrų lygių teisių principo įgyvendinimą. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas taip pat nustato valdžios ir valdymo institucijų, švietimo įstaigų, mokslo ir studijų institucijų, darbdavių pareigas įgyvendinant moterų ir vyrų lygias teises.
33. 1999 m. atlikta Lietuvos Respublikos įstatymų analizė lyčių lygių galimybių principo aspektu parodė, kad pagrindiniai įstatymai iš esmės neprieštarauja tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintam lyčių lygybės principui.
34. Siekiant praktiškai įgyvendinti įstatymų nuostatas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos priemonių plane numatyta iki 2002 m. pabaigos parengti ir iki 2004 m. pabaigos įgyvendinti Valstybinę moterų ir vyrų lygių galimybių programą. Programoje bus identifikuotos esamos problemos įvairiose srityse ir numatytos priemonės šioms problemoms spręsti. Aktualiausios sritys tai moterų ekonominė - socialinė padėtis, moterų sveikata, prievarta ir smurtas prieš moteris, prekybos moterimis prevencija ir kt.
35. Institucinis lyčių lygių galimybių įgyvendinimo mechanizmas, pradėtas kurti dar 1994 m., šiuo metu apima kelis lygmenis: parlamentinį, vyriausybinių, privatų, visuomeninį. Lietuvos Respublikos Seime veikia nuolatinė Šeimos ir vaiko reikalų komisija bei Moterų parlamentarių grupė. Lietuvos Respublikos Vyriausybės lygmenyje lyčių lygių galimybių užtikrinimo politikos formavimą ir įgyvendinimo koordinavimą atlieka Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
36. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. kovo 7 d. įsteigta Moterų ir vyrų lygių galimybių komisija, kurią sudaro visų ministerijų ir dviejų departamentų atstovai (6 vyrai ir 12 moterų). Kiekvienas komisijos narys yra atsakingas už lyčių lygybės principo įgyvendinimą pagal institucijos, kuriai atstovauja, kompetenciją.
37. Seimas 1999 m. balandžio 20 d. patvirtino Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolierių ir 1999 m. gegužės 25 d. įkūrė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą. Kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę pateikti Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriui skundą dėl lygių teisių pažeidimo. Lygių galimybių kontrolieriaus ir jo tarnybos pareigūnai tiria skundus dėl diskriminacijos ir seksualinio priekabiavimo; atlieka tokio pobūdžio tyrimus savo iniciatyva, jei lygių teisių pažeidimo požymius nustato iš spaudos ir kitų informavimo priemonių ar kitokių šaltinių; pagal savo kompetenciją teikia pasiūlymus valdžios ir valdymo institucijoms dėl teisės aktų tobulinimo bei moterų ir vyrų lygių teisių prioritetų, kontroliuoja, kad visuomenės informavimo priemonėse nebūtų diskriminacinio pobūdžio skelbimų; pagal kompetenciją nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas ir skiria administracines nuobaudas.
38. Palyginus su dviem praėjusiais metais, skundų bei Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus iniciatyva atliktų tyrimų skaičius žymiai padidėjo. Jeigu nuo 1999 m. gegužės 25 d. iki 2000 m. kovo 14 d. buvo gautas 31 skundas, kontrolieriaus

iniciatyva atlikti 4 tyrimai, o nuo 2000 m. kovo 15 d. iki 2001 m. kovo 14 d. buvo gauti 52 skundai ir kontrolieriaus iniciatyva atlikti 5 tyrimai, tai nuo 2001 m. kovo 15 d. iki 2002 m. kovo 14 d. buvo gauti jau 63 skundai ir kontrolieriaus iniciatyva atlikta 10 tyrimų dėl galimų moterų ir vyrų lygių galimybių pažeidimų.

39. Kai Seimas priėmė Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą ir įsteigė Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą atlikti šio įstatymo vykdymo priežiūrą, daugelio žmonių nuomonė buvo, kad tarnyba užsiims tik moterų teisių gynimu. Tačiau reikia pastebėti, kad į Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus tarnybą dėl moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimų kreipėsi ir nemažai vyrų, prašydami apginti pažeistas teises.
40. Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas suteikia teisę kontrolieriui priimti atitinkamus sprendimus. Didžioji dauguma kontrolieriaus priimtų sprendimų - tai siūlymai valstybės institucijoms panaikinti lygias teises pažeidžiančius aktus. Vienas iš įstatyme numatytų sprendimų – perduoti tyrimo medžiagą tardymo organams, jeigu nustatomi nusikaltimo požymiai. Pasinaudojus šia įstatymo suteikta teise, kelių skundų (dėl seksualinio priekabiavimo, žeminimo darbe) tyrimo medžiaga buvo perduota teisėsaugos institucijoms.
41. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus priimti sprendimai yra vykdomi. Nei vienas iš jų nebuvo apskūstas teisme, nei viena institucija, kuriai buvo nusiūstas sprendimas, neginčijo šio sprendimo. Dalis sprendimų, kuriuose buvo siūloma panaikinti lygias teises pažeidžiantį aktą, dėl objektyvių aplinkybių (laiko, būtinų procedūrų ir t.t.) dar nėra įvykdyti, tačiau pačiam moterų ir vyrų lygių galimybių užtikrinimo principui teisės akte, yra pritarta. Todėl apibendrinant galima daryti išvadą, kad Moterų ir vyrų lygių galimybių kontrolieriaus sprendimai faktiškai yra vykdomi.
42. Įgyvendinant lyčių lygybės politiką labai svarbus faktorius yra bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis. Lietuvos moterų organizacijos (šiuo metu jų skaičius viršija 70) aktyviai veikia tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu mastu. Keturi moterų studijų centrai veikia akademinėje, leidybos, švietimo srityse. Viena iš aktyviausių tokių organizacijų yra Moterų informacijos centras. Jis inicijuoja socialinius tyrimus, kaupia statistinius duomenis apie moterų ir vyrų užimtumą, verslininkystę, švietimą, šeimos problemas, smurto prieš moteris ir prekybos moterimis priežastis, taip pat organizuoja švietėjišką veiklą, propaguoja lygių galimybių principo įgyvendinimą.
43. Moterų atstovavimas tiek politiniame, tiek ir valstybės valdymo lygmenyse kinta. Moterų vaidmens pasikeitimą rinkimų į Seimą, o taip pat jų dalyvavimą valstybės valdyme galima pailiustruoti šia lentele ir pateikiamais skaičiais:

1992 m., 1996 m. ir 2000 m. kandidatų ir išrinktų Seimo narių sudėtis pagal lytį

Kandidatai		Išrinkti Seimo nariai	
Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
VII Seimas (1992 m.)			
732	98	131	10
88,2%	11,8%	92,9%	7,1%
VIII Seimas (1996 m.)			
1071	278	113	25
79,4%	20,6%	81,9%	18,1%

IX Seimas (2000 m.)

1039	232	126	15
81,7%	18,3%	89,4%	10,6%

44. Kalbant apie moterų ir vyrų dalyvavimą valstybės valdyme, pateiktini tokie skaičiai: 2001 m. gegužės mėn. duomenimis bendras valstybės tarnautojų skaičius Lietuvoje buvo 20 025. Iš šio skaičiaus politinio (asmeninio) pasitikėjimo tarnautojų moterų - 284, vyrų - 526, karjeros valstybės tarnautojų moterų - 11 995, vyrų - 7 220. 2001 m. duomenimis policijoje dirbo 2 390 pareigūnės moterys ir 14 273 pareigūnai vyrai. 2 moterys vadovauja policijos įstaigoms (miestų, rajonų policijos komisariatams). Lietuvos kariuomenėje tarnauja 7 500 profesinės karo tarnybos karių, iš jų 1 065 moterys. Iš 2 186 karininkų yra 231 moteris (1 pulkininkė leitenantė, 5 majorės, 128 kapitonės). 2001 m. pradžioje Lietuvoje buvo 342 prokurorės ir 478 prokurorai, 322 teisėjos ir 309 teisėjai, 330 advokatių moterų ir 537 advokatai vyrai, 181 notarė ir 8 notarai.
45. Švietimas yra viena iš sričių, kur moterys yra pasiekusios daugiausiai. Mūsų valstybėje nekyla klausimų dėl moterų neraštingumo ar neturėjimo galimybių įgyti išsilavinimą. Lietuvoje daugiau moterų nei vyrų siekia įsigyti kuo aukštesnį išsilavinimą. Tokį teiginį galime pagrįsti tiek Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės statistiniais duomenimis surinktais nuo 1995 iki 2001 m., tiek ir Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnybos vykdytų mokslo ir studijų institucijų apklausų rezultatais. Apžvelgiant studijuojančių vaikinų ir merginų santykį Lietuvos aukštesniosiose ir aukštosiose mokyklose, pastebėtina, kad nuo 1990 m. iki šiol merginų skaičius pastoviai didėjo. Jei 1990 m. aukštesniosiose mokyklose besimokinančių merginų buvo 50,8 proc., tai 2001 m. - 63 proc. Atitinkamai aukštosiose mokyklose 1990 m. buvo 51,9 proc. studijuojančių merginų, o 2001 m. - 60 proc.
46. Pagal Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymą švietimo ir mokslo įstaigos privalo užtikrinti moterims ir vyrams vienodas sąlygas priimant į profesinio mokymo įstaigas, aukštesniasias, aukštąsias mokyklas, parenkant mokymo programas, vertinant žinias.
47. Atsižvelgiant į šią įstatymo nuostatą, Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnyba vykdė aukštesniųjų ir aukštųjų mokyklų kasmetines apklausas (pradedant nuo 1999 m.) apie studentų priėmimo taisykles ir pretendavusių bei priimtųjų mokytis santykį pagal jų lytį. Vienintelis pažeidimas 1999 m. buvo užfiksuotas Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje. Po atlikto tyrimo ir pateiktos išvados, priėmimo taisyklės į šią aukštąją mokyklą pakeistos ir jau treči metai iš eilės joje gali studijuoti merginos.
48. Švietimo įstatymas bei kiti su švietimu susiję įstatymai vienodai traktuoja tiek moteris, tiek vyrus. Bendrojo lavinimo mokyklose mokosi beveik vienodai mergaičių ir berniukų. Ši proporcija nekinta beveik visą dešimtmetį.
49. Apžvelgiant mokslininkų, dalyvaujančių mokslo tiriamojoje veikloje santykį pagal jų lytį, jų mokslo laipsnius ir pedagoginius mokslo vardus, randame tokius skaičius: 2000 m. buvo 1 822 mokslininkės moterys (34 proc.) ir 3 511 mokslininkų vyrų (66 proc.); habilituotų daktarų - 110 moterų (14 proc.) ir 685 vyrai (86 proc.), iš jų turėjo pedagoginį laipsnį - profesorius - 62 moterys (10 proc.) ir 547 vyrai (90 proc.), docento - 20 moterų (23 proc.) ir 67 vyrai (77 proc.). Tais metais Lietuvoje buvo 1 664 mokslų daktarės (38 proc.) ir 2 683

mokslių daktarai (62 proc.), iš jų profesoriaus vardą turėjo 6 moterys (14 proc.) ir 37 vyrai (86 proc.), docento – 741 moteris (33 proc.) ir 1 493 vyrai (67 proc.).

4 straipsnis

50. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.23), Konstitucija numato galimybę įvesti karo padėtį. Tačiau karo padėtis ar nepaprastoji padėtis Lietuvos Respublikoje nėra buvusi paskelbta.
51. Konstitucijos 144 straipsnio 3 dalis numato, kad nepaprastą padėtį reguliuoja įstatymas. Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas buvo priimtas 2002 m. birželio 6 d. Šis įstatymas išsamiai reglamentuoja klausimus, susijusius su nepaprastosios padėties įvedimu (kokiais atvejais, kokie subjektai, kokiais veiksmais ir kokias žmogaus teises ir laisves gali apriboti, visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvedus nepaprastą padėtį). Įstatymo ketvirtasis skirsnis nustato naudojimosi teisėmis ir laisvėmis apribojimus bei kitas nepaprastąsias priemones, jų taikymo tvarką nepaprastosios padėties metu. Taip pat nurodytos teisės, kurias apriboti draudžiama. Įtvirtinta nuostata, kad nustatyti apribojimai negali prieštarauti Lietuvos Respublikos įsipareigojimams pagal tarptautinę teisę.
52. Kitas įstatymas, nustatantis žmogaus teisių apribojimus esant ypatingoms sąlygoms, - Lietuvos Respublikos karo padėties įstatymas, priimtas 2000 m. birželio 8 d. Šio įstatymo trečiasis skirsnis nustato, kada, kokie subjektai, kokiais veiksmais ir kokias žmogaus teises ir laisves gali apriboti. Remiantis šiuo įstatymu (8–15 straipsniais), gali būti ribojamos žmogaus teisės naudotis privataus gyvenimo neliečiamumu, žmogaus teisė naudotis būsto neliečiamumu, teisė reikšti savo įsitikinimus, ieškoti informacijos ir ją gauti ar skleisti, laisvė kilnotis, teisė vienytis į politines partijas, politines organizacijas, visuomenines organizacijas ar asociacijas, teisė rinktis į susirinkimus.
53. Pagal šį įstatymą galima apriboti tas žmogaus teises ir laisves, kurias, įvedus karo ar nepaprastą padėtį, laikinai apriboti leidžia Konstitucijos 145 straipsnis. Numatytos teisės ir laisvės, kurias suvaržyti draudžiama ypatingos padėties metu. Pagal šio įstatymo 12 straipsnį, įvedus karo padėtį, apribojama teisė atvykti į Lietuvos Respubliką, o pagal 13 straipsnį – apribojama teisė grįžti į Lietuvos Respubliką ar apsigyventi joje.
54. Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintos nuostatos atitinka Pakto 4 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14-15 straipsniuose įtvirtintas sąlygas, kuomet valstybė gali imtis priemonių, kuriomis nukrypstama nuo įsipareigojimų pagal Paktą (suderinamumas su kitais tarptautinės teisės nustatytais įsipareigojimais ir nediskriminavimas dėl rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos ar socialinės kilmės).

6 straipsnis

55. Per laikotarpį, praėjusį nuo pirminio pranešimo pateikimo ir svarstymo, žengtas išskirtinės svarbos žingsnis – 1998 m. Lietuvos Respublikoje panaikinta mirties bausmė. Iki tol nuo 1996 m. mirties bausmė nebuvo vykdoma. Paskutinis mirties bausmės nuosprendis buvo įvykdytas 1995 m. liepos 12 d.
56. Mirties bausmės panaikinimui Lietuvoje teisinį pagrindą suteikė Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. paskelbtas nutarimas, kuriame pripažįstama, kad

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatyta mirties bausmė prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18, 19 straipsniams ir 21 straipsnio 3 daliai. Remdamasis Konstitucinio Tesimo nutarimu, Seimas 1998 m. gruodžio 21 d. priėmė Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymą, kuriuo Baudžiamajame kodekse buvo padaryti pakeitimai išbraukiant atskiruose straipsniuose numatytą mirties bausmę ir pakeičiant ją įkalinimu iki gyvos galvos.

57. Netrukus Lietuvos Respublikos įsipareigojimas dėl mirties bausmės panaikinimo perkeltas į tarptautinę plotmę. Seimas 1999 m. birželio 22 d. ratifikavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 protokolą dėl mirties bausmės panaikinimo, kuris įsigaliojo Lietuvos Respublikos atžvilgiu 1999 m. rugpjūčio 1 d.
58. Seimas 2001 m. rugpjūčio 2 d. ratifikavo 1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 1989 m. Antrąjį fakultatyvinį protokolą dėl mirties bausmės panaikinimo (Lietuvos Respublikos atžvilgiu įsigaliojo 2002 m. birželio 27 d.).
59. Seimas 2000 m. rugsėjo 26 d. priėmė naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (kuris įsigalios 2003 m. sausio 1 d. arba gegužės 3 d.), kuriame mirties bausmė nėra numatyta.
60. 2002 m. gegužės 3 d. Lietuvos Respublika pasirašė Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos tryliktąjį protokolą dėl mirties bausmės panaikinimo visais atvejais. Šiuo metu jis yra pateiktas Seimui ratifikuoti.

7 straipsnis

61. Papildydama pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.32-33) pateiktą informaciją, Lietuvos Respublika pateikia šią informaciją apie Pakto 7 straipsnyje įtvirtintų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje.
62. Šiuo metu galiojančio Baudžiamojo kodekso 21 straipsnis, reglamentuojantis bausmes ir jų paskirtį, numato, jog bausme nesiekama daryti fizinių kančių arba žeminti žmogaus orumo. Baudžiamojo Kodekso 41 straipsnis numato, jog skiriant bausmę, atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis yra laikoma tai, kad nusikaltimas padarytas su ypatingu žiaurumu arba pasityčiojimu iš nukentėjusiojo. Žiaurus elgesys, kaip sunkinančioji aplinkybė yra numatytas Baudžiamojo kodekso 105 straipsnyje (tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis), 111 straipsnyje (tyčinis sunkus kūno sužalojimas, užkrėtimas liga ar kitoks susargdinimas), 112 straipsnyje (tyčinis apysunkis kūno sužalojimas, užkrėtimas liga ar kitoks susargdinimas) ir 117 straipsnyje (smūgių sudavimas ir žiaurus kankinimas).
63. Analogiškai naujasis Baudžiamasis kodeksas nustato, kad atsakomybę sunkinanti aplinkybė yra, jeigu veika padaryta kankinant nukentėjusį asmenį ar tyčiojantis iš jo.
64. Nuo 1991 m. Lietuvos Respublika yra 1984 m. Jungtinių Tautų Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą dalyvė.
65. 1999 m. kovo mėn. Lietuva prisijungė prie Europos konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą bei jos dviejų protokolų.
66. Pagal Europos konvenciją prieš kankinimą specialiai sudarytas Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau - CPT) 2000 m. vasario mėn. inspektavo Lietuvos Respublikos laisvės

atėmimo vietas: policijos areštines, pataisos darbų įstaigas ir užsieniečių registravimo centrą.

67. Pagal patikrinimo metu surinktą informaciją CPT parengė pranešimą, kuriame pateiktos rekomendacijos Lietuvos Respublikos Vyriausybei dėl inspektuojamose įstaigose laikomų asmenų teisių apsaugos. Vyriausybei pritarus, CPT pranešimas apie vizitą į Lietuvos įkalinimo įstaigas buvo viešai paskelbtas (minėtus dokumentus galima rasti Internete adresu: www.cpt.coe.int). Atsakydama į CPT rekomendacijas, Vyriausybė pateikė išsamią ataskaitą, kurioje nurodė konkrečias priemones, kurių imtasi.
68. 2000 m. gegužės 11 d. Seimas priėmė Biomedicininį tyrimų etikos įstatymą, kuris įsigaliojo 2001 m. sausio 1 d. Šis įstatymas nustato biomedicininį tyrimų etikos reikalavimus ir principus, leidimų atlikti biomedicininis tyrimus išdavimo tvarką, tyrimų atlikimo tvarką bei atsakomybę už šio įstatymo reikalavimų pažeidimus. Pagrindinis principas įtvirtintas šiame įstatyme – “žmogaus interesai yra svarbesni už visuomenės ir mokslo interesus”.
69. Vadovaujantis šiuo įstatymu, biomedicininiai tyrimai atliekami tik turint rašytinį tiriamojo asmens sutikimą. Taip pat yra draudžiama atlikti biomedicininis tyrimus su žmogaus embrionais (leidžiama atlikti tik klinikinius stebėjimus), draudžiama klonuoti žmogų.
70. Šio įstatymo 5 straipsnyje išvardintas sąrašas pažeidžiamų asmenų, su kuriais atlikti tokius tyrimus galima tik laikantis specialių sąlygų nustatytų įstatymo 7 straipsnyje, t.y. jeigu tokį tyrimą galima atlikti tik būtent su šiais asmenimis; tyrimo rezultatai gali tiesiogiai ir realiai pagerinti šių tiriamųjų sveikatą bei tyrimas nesukels pavojaus tiriamojo sveikatai ar gyvybei.
71. Biomedicininiai tyrimai su įkalinimo įstaigose ar kitose laisvės atėmimo vietose esančiais asmenimis negali būti atliekami.
72. Įstatymas nustato tyrimų užsakovo ir tyrėjo atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl tiriamojo sveikatos sužalojimo ar tiriamojo mirties, taip pat už neturtinę (moralinę) žalą, atsiradusią dėl biomedicininį tyrimų.
73. 1997 m. Lietuvos Respublika pasirašė Konvenciją dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos srityje bei jos papildomą protokolą dėl žmonių klonavimo uždraudimo, priimtą 1998 m. sausio 12 d.

8 straipsnis

74. Papildydama pirminiame pranešime pateiktą informaciją apie Pakto 8 straipsnio nuostatų įgyvendinimą (CCPR/C/81/Add.10, para. 34), Lietuvos Respublika pateikia šią informaciją.
75. Įprastine žodžio prasme “vergovės” Lietuvos Respublikoje nėra. Tačiau Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių, egzistuoja prekybos žmonėmis, ypač moterimis, problema; taip pat nelegalių imigrantų gabenimas.
76. Viena svarbiausių Vyriausybės veiklos krypčių teisinės sistemos reformos, teisėtvarkos ir vidaus politikos srityje – įgyvendinti radikalias nusikalstamumo (ypač tarptautinio organizuoto) prevencijos bei kontrolės priemones: kompleksiskai šalinti šių reiškinių priežastis, modernizuoti ir stiprinti teisėsaugos ir kitų valstybės institucijų sistemą, remti nevyriausybinių organizacijų veiklą, ardyti nusikalstamų struktūrų, kurios verčiasi prekyba žmonėmis ir prostitucijos organizavimu, vaikų prievartos ir komercinio išnaudojimo organizavimo tinklus.

77. Vyriausybė siekia sutelkti teisėsaugos, kitų valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų pastangas įgyvendinti Lietuvos Respublikos įstatymų, tarptautinių sutarčių, susijusių su prekyba žmonėmis, nuostatas. 1995 m. liepos 3 d. Lietuva ratifikavo Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, o 1995 m. rugsėjo 10 d. - Jungtinių Tautų konvenciją dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims, pagal kurios 6 straipsnį išipareigoja imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų nutraukta visų rūšių prekyba moterimis ir moterų naudojimas prostitucijai.
78. Prekyba žmonėmis ir su ja susijusios kitos organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formos - nelegali migracija, kontrabanda, prekyba ginklais bei narkotikais - tapo viena iš pagrindinių grėsmių šalies nacionaliniam saugumui. Siekdami užkirsti kelią prekybai žmonėmis, Seimas ir Vyriausybė ėmėsi teisinių ir organizacinių priemonių šiems procesams minimalizuoti bei sukurti atitinkamą jų kontrolės mechanizmą.
79. Atsižvelgiant į prekybos žmonėmis problemos aktualumą bei įgyvendinant Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė ACQUIS priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir ACQUIS įgyvendinimo priemonių planus, buvo patvirtinta Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002 – 2004 m. programa. Prekyba žmonėmis ir prostitucija – socialinis reiškinys, todėl numatoma organizuoti jo kontrolės ir prevencijos sistemą, apimančią kompleksą švietimo, socialinio - ekonominio, medicininio, nacionalinio ir tarptautinio lygmens teisinių, mokslinių, organizacinių, taktinių, informacinių, analitinių, finansinių ir kitokių priemonių.
80. Įgyvendinus šią programą, bus efektyviau kovojama su specializuotomis nusikalstamomis grupėmis, sukurta socialinės pagalbos sistema, ribojanti naujų asmenų įtraukimą į prostituciją, sukurta socialinės, psichologinės ir teisinės paramos prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms sąlygos, patobulinta asmenų, dingusių be žinios, paieška, sukurta prekybos žmonėmis prevencijos, tyrimo ir atskleidimo informacinio aprūpinimo sistema, išplėstas tarptautinis bendradarbiavimas, bus suteikta parama nevyriausybiniams organizacijoms. Bus įgyvendinta prevencinio švietimo mokyklose programa, sukurta kompiuterizuota asmenų, sulaikytų su suklastotais dokumentais, įtariamų sąvadavimu, dingusių be žinios, deportuotų iš užsienio valstybių, taip pat iš Lietuvos Respublikos, duomenų bazė Valstybės sienos apsaugos tarnyboje prie Vidaus reikalų ministerijos, įgyvendintos tarptautinių teisės aktų ir tarptautinių organizacijų teikiamos rekomendacijos prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės srityje.
81. 2000 m. gruodžio 13 d. Lietuvos Respublika pasirašė Jungtinių Tautų Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, o 2002 m. kovo 19 d. Lietuvos Respublikos Seimas ją ratifikavo. 2002 m. balandžio 25 d. Lietuvos Respublika pasirašė Protokolą dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantį šią Konvenciją.
82. Lietuvoje taip pat įgyvendinamos ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos ir kiti tarptautinės teisės aktai, kurie buvo pagrindas rengiant Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 m. programą, kurios įgyvendinimo priemonės yra skirtos konkrečioms paminėtų tarptautinių sutarčių nuostatoms įgyvendinti.
83. Didelį dėmesį skirdama kovai su prekybos žmonėmis priežastimis, Lietuva parengė Skurdo mažinimo strategiją, kuriai įgyvendinti rengiama atitinkama programa, apimsianti konkrečias priemones. Vyriausybės patvirtinta ir įgyvendinama Užimtumo didinimo programa.

84. Lietuvos Respublikos įstatymai nustato baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis bei už kitus su prekyba žmonėmis susijusius nusikaltimus (sąvadavimą, neteisėtą asmenų gabenimą per valstybės sieną ir kt.).
85. 1998 m. liepos 2 d. priimtas Baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriuo Baudžiamasis kodeksas papildytas 131³ straipsniu, nustatančiu baudžiamąją atsakomybę (laisvės atėmimas nuo 4 iki 8 metų) už prekybą žmonėmis – asmens pardavimą ar išigijimą siekiant jį seksualiai išnaudoti, priversti užsiimti prostitucija arba gauti iš jo asmeninę naudą, taip pat asmens gabenimą prostitucijai į Lietuvą arba už jos ribų (straipsnio 1 dalis), baudžiamąją atsakomybę (nuo 6 iki 12 metų) už tą pačią veiklą, padarytą pakartotinai arba nepilnamečio atžvilgiu, arba grupės iš anksto susitarusių asmenų, arba itin pavojingo recidyvisto (straipsnio 2 dalis). Minėtuojų įstatymu pakeisti ir Baudžiamojo Kodekso 8¹ ir 35 straipsniai, kuriuose prekyba žmonėmis priskirta prie sunkių nusikaltimų. Pagal Baudžiamojo kodekso 131³ straipsnį 1999 m. iškeltos 3, 2000 m. – 4, 2001 m. – 14, per 2002 m. 8 mėnesius - 7 baudžiamosios bylos.
86. Atsakomybę už prekybą žmonėmis nustato ir naujasis Baudžiamasis kodeksas, patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d.
87. Sąvadavimas – veika, už kurią baudžiama pagal baudžiamojo kodekso 239 straipsnio 3 dalį – iki 5 metų laisvės atėmimo. Veika, už kurią baudžiama pagal Baudžiamojo kodekso 239 straipsnio 4 dalį, t.y. nepilnamečio, materialiai, tarnybiškai ar kitaip priklausomo asmens įtraukimas į prostituciją, taip pat įtraukimas į prostituciją šantažo ar apgaulės būdu ar panaudojant psichinę ar fizinę prievartą – baudžiamas nuo 3 iki 7 metų laisvės atėmimo. Pagal Baudžiamojo kodekso 239 straipsnio 3 dalį 1995 – 1997 m. baudžiamųjų bylų neiškelta, 1998 m. iškeltos 4, 1999 m. – 15, 2000 m. – 9 baudžiamosios bylos, 2001 m. – 2 baudžiamosios bylos.
88. Kai kurie Baudžiamojo kodekso straipsniai nustato baudžiamąją atsakomybę už nelegalų valstybės sienos perėjimą bei už nelegalų asmenų gabenimą per valstybės sieną. Baudžiamojo kodekso 82 straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą valstybės sienos perėjimą: baudžiama iki 3 metų laisvės atėmimo, o esant sunkinančioms aplinkybėms – iki 5 metų laisvės atėmimo; 82¹ straipsnis nustato baudžiamąją atsakomybę už nelegalų asmenų gabenimą į Lietuvos Respubliką arba jų slėpimą: baudžiama iki 10 laisvės atėmimo, o esant sunkinančioms aplinkybėms – iki 15 metų.
89. Siekiant užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir su ja susijusio nelegalaus darbo plitimui, 1999 m. liepos 1 d. įsigaliojo naujas Baudžiamojo kodekso 82² straipsnis, kuris nustatė baudžiamąją atsakomybę už Lietuvos Respublikos piliečio gabenimą į užsienį prašytis prieglobsčio, nelegaliai dirbti ar dėl kitų priežasčių nelegaliai jiems pasilikti užsienyje arba apgaulingai žadant legalų statusą užsienyje, už kurią baudžiama iki 6 metų laisvės atėmimo, o esant sunkinančioms aplinkybėms – nuo 4 iki 8 metų.
90. Nukentėję nuo prekybos žmonėmis asmenys Lietuvoje integruojami ir reintegruojami vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų iniciatyva. Pagal savo kompetenciją paramą teikia: socialiniais (įdarbinimo, profesinio orientavimo) klausimais - Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, teisiniais bei nukentėjusiųjų apsaugos klausimais - Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos bei Vidaus reikalų ministerija, sveikatos apsaugos klausimais – Sveikatos apsaugos ministerija bei Lietuvos AIDS centras. Reintegracijos klausimus pagal savo

kompetenciją sprendžia Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos Užsieniečių registracijos centras.

91. Šiuo metu Lietuvoje yra ir nevyriausybinių organizacijų, kurios teikia socialinę, medicininę, psichologinę ir kitą pagalbą nukentėjusiesiems nuo prekybos žmonėmis, tai: Dingusių žmonių šeimų paramos centras, Vilniaus moterų namai, Krizių centras ir kai kurios kitos.
92. Ypatinę vietą prekybos žmonėmis prevencijos priemonių sistemoje užima švietimas. Visi tarptautinės teisės aktai dėl prekybos žmonėmis prevencijos akcentuoja švietimą (informavimą) kaip vieną iš būtinų ir efektyviausių prekybos žmonėmis prevencijos priemonių, t.y. būtent žmonių informavimas apie prekybos žmonėmis pavojus ir tų pavojų išvengimo būdus bei kelius, sudaro sąlygas sumažinti naujų asmenų (nepilnamečių, bedarbių, smurtą ir seksualinę prievartą buityje patiriančių mergaičių, moterų ir kitų asmenų) įtraukimą į prekybą žmonėmis ir priverstinę prostituciją, taip pat skatinti jau įtrauktų žmonių pasitraukimą iš prekybos žmonėmis ir priverstinės prostitucijos.
93. Vertinant švietimo (informavimo), kaip vienos iš svarbiausių ir efektyviausių prekybos žmonėmis prevencijos priemonių, svarbą, Prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės bei prevencijos 2002–2004 m. programos 1 priedo II skyriuje “Švietimas” numatyta visa eilė įvairių priemonių.
94. Nevyriausybė organizacija Dingusių žmonių šeimų paramos centras įvedė nemokamą telefono liniją potencialioms prekybos žmonėmis aukoms, perskaitė visą eilę paskaitų Lietuvos mokymo įstaigose bei socialiniams darbuotojams, dirbantiems su padidintos rizikos grupių žmonėmis, išleido keletą informacinių biuletenių apie prekybą žmonėmis, paruošė ir išleido informacinių plakatų tema “Ir Lietuvoje vyksta prekyba žmonėmis”, surengė 4 tarptautines ir 2 šalies konferencijas apie prekybos žmonėmis aukų problemas, išleido ir išplatino informacinių lankstinukų, perspėjančių apie pavojus ieškant nelegalaus darbo užsienyje, ir kt.
95. Tarptautinė migracijos organizacija Lietuvoje 2001 m. vykdė informacijos kampaniją, kurios metu stengėsi įspėti merginas apie galimus pavojus, informuoti apie saugesnius būdus įsidarbinti užsienyje bei patarti, kaip elgtis susidūrus su prekyautojais žmonėmis. Tarptautinė migracijos organizacija, nuolat teikianti konsultacijas telefonu abejojantiems dėl savo sprendimo vykti dirbti į užsienį, 2002 m. sausio pabaigoje pradėjo antrąją informacinės kampanijos bangą – per televiziją transliuojamas vaizdo klipas prieš prekybą moterimis, greitai panaši informacija bus girdima ir per radijo stotis, pasirodys spaudoje bei viešajame transporte. Specialiai parengtus informacinius lapelius, brošiūras numatoma platinti mokyklose, Lietuvos darbo biržos skyriuose, pasienio punktuose.
96. Bendradarbiavimas šalyje (taip pat ir pasikeitimas informacija) vyksta tarp įvairių institucijų ir organizacijų įvairiais lygiais. Tiesioginę kovą su prekyba žmonėmis vykdo specialūs policijos padaliniai - Lietuvos kriminalinės policijos biuro Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnybos specialūs padaliniai, kurie vykdo ir prevencinę veiklą.
97. Bendradarbiavimas (taip pat ir pasikeitimas informacija) prekybos žmonėmis kontrolės ir prevencijos srityje vykdomas: policijos sistemoje (tarp policijos padalinių); tarp teisėsaugos institucijų (vadovaujantis Susitarimu tarp prokuratūros, policijos, Valstybės saugumo departamento, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos, muitinės ir

- kt.); tarp teisėsaugos institucijų ir nevyriausybinų organizacijų; tarp ministerijų; tarp teisėsaugos ir valstybinės valdžios institucijų.
98. Lietuvos Respublika tarpvyriausybines bendradarbiavimo nusikaltimų kontrolės ir prevencijos srityje sutartis yra pasirašiusi su devyniolika valstybių, Vidaus reikalų ministerija – žinybinius susitarimus su trylikos užsienio valstybių teisėsaugos institucijomis. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos su užsienio valstybių teisėsaugos institucijomis nusikaltėlių ir dingusių be žinios asmenų paieškos klausimais bendradarbiauja Interpolo Lietuvos nacionalinio biuro kanalais. Be to, su užsienio valstybėmis, su kuriomis nesudarytos teisinės pagalbos sutartys, ryšiai palaikomi per Užsienio reikalų ministerijos Konsulinį departamentą.
  99. Pastaruoju metu kai kurių organizuotų nusikalstamų grupuočių, tarp jų ir užsiimančių prekyba žmonėmis, nariai dėl įvairių priežasčių, tarp jų ir dėl aktyvių teisėsaugos institucijų veiksmų, nepasiekdami savo tikslų Lietuvoje, nusikalstamą veiklą perkėlė į kitas Europos šalis. Tai sudaro būtinybę ir toliau stiprinti regioninį bei tarptautinį teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą. Todėl artimiausiu metu planuojama toliau plėsti ryšių karininkų tinklą, pasirašyti bendradarbiavimo sutartį su Europolu, stiprinti dvišalius santykius pasirašant bendradarbiavimo kovoje su organizuotu nusikalstamumu sutartis (2000 m. tokia sutartis buvo pasirašyta su Lenkija, o 2001 m. su Vokietijos Federacija).
  100. Šiuo metu Lietuvos kriminalinės policijos biuro Organizuoto nusikalstamumo tyrimo tarnyba pakankamai aktyviai bendradarbiauja su Rusijos Federacijos, pirmiausia su Kaliningrado srities, teisėsaugos tarnybomis: keičiamasi operatyvine informacija, rengiamos operatyvinės operacijos, sudaryta kriminalinės policijos keturšalė darbo grupė, koordinuosianti tolesnį bendradarbiavimą šioje srityje.
  101. Lietuva nuosekliai plėtoja bendradarbiavimą ir su kaimyninėmis valstybėmis, ypač su kitomis Baltijos šalimis – Latvija ir Estija. Trišalis bendradarbiavimas koordinuojamas per Baltijos Ministrų Tarybą, kurioje praktinis darbas yra organizuojamas per nuolat veikiančius vyresniųjų pareigūnų komitetus.
  102. Kita regioninio bendradarbiavimo forma, pradėta įgyvendinti 1996 m., yra Baltijos jūros regiono šalių vykdoma Kovos su organizuotu nusikalstamumu Baltijos jūros regiono valstybėse programa, sąlygiškai pavadinta Baltcom Task Force. Reikšminga tai, kad šioje programoje sėkmingai ir konstruktyviai bendradarbiauja Europos Sąjungos šalys narės ir kandidatės bei Norvegija ir Rusijos Federacija. Įgyvendinant šią programą vykdomi įvairūs projektai, koordinuojantys bendrus Baltijos šalių teisėsaugininkų veiksmus prieš regione vyraujančias organizuoto nusikalstamumo rūšis, tarp jų ir prekybą žmonėmis, organizuojamos bendros šalių dalyvių operacijos prieš organizuotus nusikalstamus susivienijimus.
  103. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.34), Konstitucija draudžia priverstinį darbą, tačiau nustato atvejus, kuomet darbas nelaikomas priverstiniu.
  104. Lietuvos Respublika yra ratifikavusi 1930 m. TDO konvenciją Nr. 29 „Dėl priverstinio darbo panaikinimo“.
  105. 2002 birželio 27 d. Seimas patvirtino Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksą, kuris pakeis šiuo metu galiojančią Pataisos darbų kodeksą. Kodekso antrasis skirsnis yra skirtas reglamentuoti asmenų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, darbą. Kodeksas įtvirtina nuostatas, susijusias su nuteistųjų priverstiniu įtraukimu į darbą, šių asmenų teise užsiimti individualia darbine, kūrybine, moksline, menine ir kita veikla. Pagal šį Kodeksą laisvės atėmimo bausmę

atliekantiems nuteistiesiems nustatoma ne ilgesnė kaip aštuonių valandų darbo diena. Gydyimo-pataisos namuose atliekantiems laisvės atėmimo bausmę nuteistiesiems darbo dienos trukmę individualiai kiekvienam nuteistajam nustato gydytojų komisija. Nuteistųjų darbas apmokamas pagal jo kiekį ir kokybę Vyriausybės nustatyta tvarka, o iš šio darbo užmokesčio yra daromos Kodekse nustatytos išskaitos. Nuteistieji taip pat turi teisę į keturiolikos kalendorinių dienų nemokamas atostogas per vienerius metus. Šios atostogos įskaitomos į bausmės atlikimo laiką. Pastebėtina, kad nemokant už darbą nuteistieji gali būti įtraukti tik į pataisos įstaigų ir gretimų teritorijų tvarkymo, taip pat į nuteistųjų kultūros ir buities sąlygų gerinimo darbus. Šiuos darbus nuteistieji atlieka paeiliui ne darbo metu. Tokie darbai neturi trukti ilgiau kaip dvi valandas per dieną.

9 straipsnis

106. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.35), Pakto 9 straipsnyje įtvirtintą nuostatą garantuoja Konstitucijos 20 straipsnis.
107. Pagal įstatymus kardomasis kalinimas (suėmimas) gali būti skiriamas tik tuomet, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima užtikrinti kaltinamojo dalyvavimo procese, netrukdomo baudžiamosios bylos tyrimo, teismo nagrinėjimo ir nuosprendžio įvykdymo bei užkirsti kelią naujų nusikaltimų padarymui.
108. Kardomojo kalinimo skyrimo tvarką, sąlygas, pagrindus, kardomojo kalinimo terminus reglamentuoja šiuo metu galiojančio Baudžiamąjo proceso kodekso 104; 104¹; 104²; 104³; 104⁴; 105; 106 straipsniai.
109. Naujasis Baudžiamąjo proceso kodeksas, kuris buvo priimtas 2002 m. kovo 14 d., o įsigalios 2003 m. sausio 1 d. arba gegužės 1 d., įtvirtina iš esmės analogiškas nuostatas kaip ir šiuo metu galiojantis kodeksas dėl kardomojo kalinimo skyrimo pagrindų, tvarkos bei sąlygų.
110. Naujojo Baudžiamąjo proceso kodekso 122 straipsnis reglamentuoja suėmimo skyrimo pagrindus ir sąlygas. Suėmimo pagrindas yra pagrįstas manymas, kad įtariamasis: bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo; trukdys procesui; darys naujus nusikaltimus. Be to, suėmimo pagrindas yra prašymas išduoti asmenį užsienio valstybei arba perduoti Tarptautiniam baudžiamajam teismui (122 straipsnio 5 dalis). Skiriant suėmimą, turi būti nurodytas jo skyrimo pagrindas ir motyvai (122 straipsnio 6 dalis).
111. Suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti kodekse numatytų kardomųjų priemonių tikslų (123 straipsnio 7 dalis). Suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę (123 straipsnio 8 dalis).
112. Naujojo Baudžiamąjo proceso kodekso 123 straipsnis išsamiai reglamentuoja suėmimo skyrimo tvarką. Prokuroras, manydamas, kad įtariamajam, kuris nėra sulaikytas, būtina skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėją. Teisėjas, nusprendęs patenkinti prokuroro pareiškimą, priima nutartį skirti suėmimą, nusprendęs atsisakyti pareiškimą patenkinti, – nutartį atsisakyti skirti suėmimą. Suimtą asmenį ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo suėmimo momento prokuroras pristato ikiteisminio tyrimo teisėjui, o jeigu tokių galimybių nėra, – kitam tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teisėjas privalo

pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Suimto asmens apklausoje gali dalyvauti gynėjas ir prokuroras. Apklausęs suimtą asmenį, teisėjas priima vieną iš šių sprendimų: nutartį skirti suėmimą palikti galioti (šiuo atveju teisėjas nustato konkretų suėmimo terminą) arba pakeisti šią kardomąją priemonę ar ją panaikinti.

113. Šio Kodekso nustatyta tvarka sulaikytą asmenį, kuriam reikia skirti suėmimą, prokuroras ne vėliau kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas nuo sulaikymo momento kartu su pareiškimu dėl suėmimo pristato tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui. Teisėjas privalo pristatytą asmenį apklausti dėl suėmimo pagrįstumo. Sulaikyto asmens apklausoje gali dalyvauti gynėjas ir prokuroras. Apklausęs sulaikytą asmenį, teisėjas patenkina prokuroro pareiškimą ir priima nutartį skirti suėmimą, kurioje nustatomas konkretus suėmimo terminas, arba atsisako patenkinti pareiškimą ir priima nutartį atsisakyti skirti suėmimą.
114. Teisėjas, priimdamas nutartį skirti suėmimą arba palikdamas šią nutartį galioti, gali pavesti prokurorui per nustatytą terminą surinkti papildomą medžiagą. Gavęs šią medžiagą, teisėjas gali nutartį skirti suėmimą palikti galioti ir nustatyti naują suėmimo terminą arba pakeisti šią kardomąją priemonę ar ją panaikinti (123 straipsnio 5 dalis). Kai byla perduota į teismą, paskirti, palikti galioti, pratęsti ar panaikinti suėmimą arba pakeisti jį kita kardomąja priemone gali teismas, kurio žinioje yra byla (123 straipsnio 6 dalis).
115. Jeigu suimto asmens apklausoje negali dalyvauti gynėjas arba teismui negali būti pateikta visa suėmimo klausimui išspręsti reikalinga medžiaga, o teisėjas nemano, kad reikia šią kardomąją priemonę pakeisti ar ją panaikinti, jis laikinai palieka galioti nutartį skirti suėmimą ir nustato terminą, per kurį suimtas turi būti pristatytas teisėjui pagal šio Kodekso 123 straipsnio 3 dalį sprendimui dėl tolesnio suėmimo. Baudžiamojo proceso kodekso 125 straipsnis reikalauja, kad skirdamas kardomąją priemonę, prokuroras priimtų motyvuotą nutarimą, o teisėjas ar teismas – motyvuotą nutartį.
116. Naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 127 straipsnis apibrėžia suėmimo taikymo trukmę ir jo termino pratęsimą. Suėmimas negali būti taikomas ilgiau kaip šešis mėnesius. Konkretų suėmimo terminą nustato ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartyje skirti suėmimą, tačiau iš karto suėmimas negali būti paskirtas ilgiau kaip trims mėnesiams. Šį terminą pratęsti, bet ne ilgiau kaip iki šešių mėnesių gali tas pats arba kitas tos pačios ar kitos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas (127 straipsnio 1 dalis). Dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar didelės apimties šio straipsnio 1 dalyje numatytą suėmimo terminą apygardos teismo teisėjas gali pratęsti, bet ne ilgiau kaip iki trijų mėnesių. Suėmimo terminas gali būti pratęstas pakartotinai, bet ikiteisminio tyrimo metu terminas negali tęstis ilgiau kaip aštuoniolika mėnesių, o nepilnamečių suėmimo terminas – ne ilgiau kaip dvylika mėnesių (127 straipsnio 2 dalis). Nutartį pratęsti suėmimo terminą arba šio termino nepratęsti priima teisėjas (127 straipsnio 7 punktą).
117. Naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 128 straipsnis numato, kad paskiriant suėmimą dalyvavęs prokuroras privalo apie įtariamojo suėmimą pranešti vienam iš suimtojo nurodytų šeimos narių ar artimųjų giminaičių. Jeigu suimtasis jokio asmens nenurodo, prokuroras savo nuožiūra turi pranešti vienam iš įtariamojo šeimos narių ar artimųjų giminaičių, jei šį pavyksta nustatyti. Prokuroras gali atsisakyti pranešti, jei suimtas motyvuotai paaiškina, kad toks pranešimas gali pakenkti jo šeimos narių ar artimųjų giminaičių saugumui. Be to, įtariamajam turi

- būti sudaryta galimybė pačiam pranešti šeimos nariams ar artimiesiems giminaičiams apie suėmimo paskyrimą.
118. Kai suėmimas paskirtas kitos valstybės piliečiui, prokuroras nedelsdamas praneša Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai ir, jeigu suimtasys pageidauja, – jo valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai (128 straipsnio 3 dalis).
119. Naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 129 straipsnis numato atvejus, kai suimtasys turi vaikų iki aštuoniolikos metų, kurie lieka be reikalingos priežiūros. Tokiu atveju Kodeksas reikalauja, kad prokuroras arba teismas privalo atiduoti juos šeimos nariams, artimiesiems giminaičiams, kitiems asmenims ar įstaigoms globoti ar rūpintis. Tame pačiame straipsnyje numatyta, kad jeigu suimtasys turi turtą arba būstą, liekantį be priežiūros, prokuroras arba teismas privalo aptarti su suimtuoju priemones turtui ar būstui apsaugoti ir jų imtis.
120. Remiantis Naujuoju Baudžiamojo proceso kodeksu (130 straipsnis), suimtasys arba jo gynėjas turi teisę aukštesniajam teismui paduoti skundą dėl suėmimo paskyrimo bei dėl šios kardomosios priemonės termino pratęsimo. Skundą dėl suėmimo paskyrimo ar šios kardomosios priemonės termino pratęsimo galima paduoti per dvidešimt dienų nuo atitinkamos nutarties priėmimo. Skundas paduodamas per suėmimą paskyrusį ar jo terminą pratęsusį teismą, o šis privalo nedelsdamas perduoti skundą aukštesniajam teismui. Aukštesniojo teismo teisėjas privalo išnagrinėti skundą ne vėliau kaip per septynias dienas nuo jo gavimo dienos. Skundui dėl suėmimo paskyrimo nagrinėti rengiamas posėdis; į jį šaukiami suimtasys ir gynėjas ar vien tik gynėjas. Prokuroro dalyvavimas tokiaime posėdyje būtinas. Prokuroras turi pateikti aukštesniajam teismui skundui nagrinėti reikalingą ikiteisminio tyrimo medžiagą. Jei skundas paduotas nagrinėjant bylą teisme, teismas, kurio nutartis apskūsta, privalo aukštesniajam teismui perduoti skundui nagrinėti reikalingą bylos medžiagą (130 straipsnis).
121. Naujajame Baudžiamojo proceso kodekse teisėsaugos įstaigų veikla sukonstruota taip, jog per trumpesnę laiką galima būtų ištirti, išnagrinėti bei išspręsti žymiai daugiau baudžiamųjų bylų, negu vadovaujantis galiojančiu procesiniu įstatymu. Žinoma, greitumo principo baudžiamajame procese taikymas jokių būdu negali pateisinti proceso dalyvių teisių nepaisymo. Todėl kardomojo kalnimo laikas turėtų žymiai sutrumpėti. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad per 2001 m. atvejų, kada asmenims buvo skirtas kardomasis kalnimas, sumažėjo 8 procentais.
122. Pažymėtina, tai, kad paskutiniaais Kalėjimų departamento duomenimis, vidutinis kardomojo kalnimo laikas yra penki mėnesiai. Be to, Teisingumo ministerija yra pateikusi prašymą Generalinei prokuratūrai, kad baudžiamųjų bylų, kuriose kaltinamiesiems yra paskirtas kardomasis kalnimas, tyrimas būtų griežčiau kontroliuojamas.
123. Lyginant statistinius duomenis apie asmenis, kuriems paskirtas kardomasis kalnimas (suėmimas), matyti aiški mažėjimo tendencija: 1998 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 2576 asmenys, kuriems buvo paskirtas kardomasis kalnimas, 1999 m. sausio 1 d. – 2421; 2000 m. rugsėjo 1 d. – 1587 asmenys; 2002 m. rugsėjo 1 d. – 1508 tokie asmenys.

10 straipsnis

124. Lietuvoje intensyviai kuriama efektyvesnė ir pažangesnė bausmių vykdymo tvarka, kuri yra derinama su tarptautinių dokumentų ir nacionalinių įstatymų reikalavimais, naudojamos kitų valstybių bausmių vykdymo įstatymuose sukaupta patirtimi.
125. 2002 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino naują Bausmių vykdymo kodeksą. Šis kodeksas turėtų įsigaliooti 2003 m. sausio 1 d. arba gegužės 1 d.
126. 2000 m. balandžio 18 d. Seimas patvirtino Tarnybos Kalėjimų departamente statutą ir šio Statuto įgyvendinimo įstatymą. Vadovaujantis minėtais įstatymais, kriminalinių bausmių vykdymo sistema nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. perduota iš Vidaus reikalų ministerijos valdymo srities į Teisingumo ministerijos valdymo sritį.
127. 2000 m. taip pat priimtos naujos Pataisos darbų įstaigų vidaus tvarkos taisyklės, Kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcija, Kalėjimų departamento nuostatai, nauji kiekvienos įkalinimo įstaigos nuostatai. Šie teisės aktai parengti vadovaujantis Europos įkalinimo įstaigų taisyklėmis, Europos Tarybos ekspertų, tikrinusių Lietuvos įkalinimo įstaigas 1995 m. ir 1999 m., rekomendacijomis.
128. 2002 m. Bausmių vykdymo kodeksas reglamentuoja visų naujajame Baudžiamajame kodekse numatytų kriminalinių bausmių vykdymo principus, tvarką ir sąlygas.
129. Pagal naują Bausmių vykdymo kodeksą atsisakoma kai kurių nereikalingų teisių ir laisvių ribojimų, taip pat numatyta daugiau pozityvių pareigų, kurios leis nuteistiesiems daryti įtaką savo teisei padėčiai bausmės atlikimo metu. Be to, tiksliau reglamentuojamas nuteistųjų teisių ir laisvių apsaugos mechanizmas, nustatant skundų padavimo, nagrinėjimo ir sprendimų apskundimo procedūras.
130. Remiantis naujuoju Bausmių vykdymo kodeksu, nuteistieji pataisos namuose bus skirstomi į tris grupes – paprastąją, palengvintąją ir drausminę. Visos grupės tarpusavyje skiriasi teisių, laisvių ir pareigų apimtimi, t.y. palengvintoje grupėje teisinė padėtis švelniausia, drausminėje - griežčiausia. Laisvės atėmimo bausmės atlikimas bus pradedamas paprastoje grupėje. Vėliau, atsižvelgiant į nuteistojo elgesį, darbą, požiūrį į mokymąsi, socialinės reabilitacijos priemones bausmės atlikimo metu, nuteistasis paskatinimo arba nuobaudos tvarka gali būti perkeltas į palengvintą arba drausminę grupę.
131. Bausmių vykdymo kodeksas numato pagrindinius bausmių vykdymo principus, t.y. teisėtumo; nuteistųjų lygybės prieš bausmių vykdymo įstatymus, kuris numato, kad bausmių vykdymo tvarka ir sąlygos nepriklauso nuo nuteistųjų kilmės, lyties, socialinės ar turtinės padėties, tautybės ar rasės, politinių pažiūrų ir partiškumo, išsilavinimo, kalbos, religinių ar kitokių įsitikinimų, genetinių savybių, neįgalumo, seksualinės orientacijos, užsiėmimo rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių, nenumatytų Lietuvos Respublikos įstatymuose; humanizmo; bausmių vykdymo individualizacijos; teisingumo ir progresyvaus bausmių atlikimo.
132. Lietuvos Respublikos kardomojo kalinimo įstatymo 12 straipsnis nustato, kad nepilnamečiai, kardomojo kalinimo vietose uždaromi atskirai nuo suaugusiųjų. Nepilnamečius skirstant į kameras, būtina atsižvelgti į jų amžių, fizinį ir protinį išsivystymą, dorovines savybes. Išimtiniais atvejais, gavus prokuroro sutikimą, kameroje, kur laikomi nepilnamečiai, leidžiama laikyti suaugusiuosius.
133. Vyriausybė labai rimtai reagavo į 2000 m. vasario mėn. Lietuvos įkalinimo įstaigas inspektavusio Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų,

- nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT) ekspertų pateiktas rekomendacijas, kaip reikėtų pagerinti padėtį Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose ir kardomojo kalinimo vietose.
134. Vyriausybės 2001–2004 m. programos įgyvendinimo priemonių plane numatyta parengti Areštinių renovavimo ir asmenų laikymo sąlygų humanizavimo programą. Šia programa bus siekiama sudaryti tinkamas asmenų laikymo areštinėse sąlygas. Ši programa turi būti pateikta Vyriausybei iki 2002 m. pabaigos.
  135. Įgyvendinant CPT rekomendaciją dėl neatidėliotinių priemonių siekiant pagerinti areštinėse laikomų asmenų materialinį būtinių aprūpinimą bei gyvenimo sąlygas, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos skyrė lėšų policijos komisariatams trūkstamam inventoriui įsigyti.
  136. Šalies policijos komisariatų vadovai įpareigoti užtikrinti, kad visi areštinėje laikomi asmenys būtų aprūpinti čiužiniais, antklodėmis ir paklodėmis, turėtų galimybę nusiprausti, gautų reikalingų priemonių švarai ir higienai kameroje palaikyti, turėtų galimybę pasivaikščioti lauke gryname ore, gautų reikiamą maitinimą bei geriamo vandens. Taip pat nurodyta pagerinti kameros apšvietimą bei įrengti pertvaras (jei jų nėra) kameros tualetuose.
  137. Nustatyta nauja kalinių maitinimo tvarka, pagal kurią asmenys, laikomi areštinėje, tris kartus per dieną gauna nemokamą maistą pagal fiziologines mitybos normas. Nepilnamečiai, laikomi areštinėje, maitinami keturis kartus per dieną pagal paauglių fiziologines mitybos normas.
  138. Be to, Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos parengė šalies areštinių atnaujinimo (renovacijos) koncepcijos projektą. Šiame projekte atsispindi esama šalies areštinių būklė ir numatomos pagrindinės areštinių renovavimo gairės bei prioritetai.
  139. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2001 m. sausio 8 d. įsakymu Nr. 6, pakeistas Areštinių veiklos nuostatų 116 punktą, nurodant, kad asmenys, kuriems paskirtas administracinis areštas, nustatyta tvarka gali būti panaudojami fiziniam darbui. Jų panaudojimą darbui organizuoja savivaldybių vykdomosios institucijos. Esant savivaldybių vykdomųjų institucijų sutikimui, šie asmenys įdarbinami.
  140. 2001 m. Valstybės biudžete policijos komisariatams (kitoms išlaidoms) buvo skirta 4 mln. Lt daugiau nei 2000 m. Taip pat galima paminėti, jog 2000 m. policijos areštinėse laikomų asmenų mitybai buvo skirta 929 tūkst. Lt, o 2001 m. ši suma buvo padidinta iki 1065 tūkst. Lt.
  141. Įgyvendinant CPT rekomendaciją dėl įkalinimo įstaigų perpildymo sumažinimo, 2000 m. balandžio 11 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą dėl amnestijos akto. Vykdamas šį įstatymą, iš įkalinimo įstaigų paleistas 2271 kalinys, bausmės laikas sumažintas 4851 kaliniui. Prieš taikant amnestijos įstatymą (2000 m. balandžio 1 d.) įkalinimo įstaigose buvo laikoma 13 214 asmenų, po amnestijos taikymo (2000 m. rugpjūčio 1 d.) įkalinimo įstaigose buvo laikomi 8 746 asmenys. Skaičiuojant 100 000 gyventojų - 236,4 kaliniai. Taigi po 2000 m. amnestijos trečdaliu sumažėjo kalinių skaičius Lietuvos įkalinimo įstaigose. Akivaizdžiai pagerėjo kalinių laikymo sąlygos.
  142. Be to, 2000 m. vasario 17 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymą, kuriuo nustatė naujas ir švelnesnes lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų sąlygas. Įsigaliojus šiam įstatymui, institucija, kurios žinioje yra bausmės vykdymas, asmenį, atlikusį įstatyme nustatytą bausmės dalį ir esant jo sutikimui, privalo paduoti teikimą teismui dėl

- lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų. Šis įstatymo pakeitimas sudaro teises prielaidas žymiai platesniam nuteistųjų ratui pasinaudoti lygtinio paleidimo iš laisvės atėmimo vietų galimybe.
143. Respublikos Prezidentas per 1997 m. - 2000 m. suteikė malonę atleidžiant nuo tolesnio bausmės atlikimo 380 asmenų, atlikinėjusių laisvės atėmimo bausmę.
144. Malonės komisijos prie Respublikos Prezidento siūlymu ateityje planuojama plačiau taikyti malonę nuteistiesiems, kurie atlieka bausmę už nesunkius nusikaltimus.
145. Naujasis Baudžiamasis kodeksas, lyginant su ankstesniu, papildytas nauja pavojingos baudžiamos veikos sąvoka - baudžiamuoju nusižengimu, už kurį gali būti taikomos tik bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu arba trumpalaikis laisvės atėmimas (iki 45 parų) - areštas. Kodekse taip pat numatyta ir už nusikaltimus dažniau taikyti bausmes, nesusijusias su laisvės atėmimu. Nustatytos naujos bausmių rūšys: viešųjų teisių atėmimas, laisvės apribojimas, areštas (trumpalaikis laisvės atėmimas nuo 15 iki 90 parų.)
146. Nepilnamečiams laisvės atėmimo bausmę numatyta taikyti tik už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus arba, kai yra pagrindo manyti, kad kitos rūšies bausmių nepilnamečio nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka.
147. 2000 m. patvirtintose Pataisos darbų įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse numatytos naujos gyvenamojo ploto normos vienam kaliniui. Atitinkamos pataisos buvo padarytos ir Pataisos darbų kodekse. Naujos minimalios gyvenamojo ploto normos vienam kaliniui yra :
- pataisos darbų ir auklėjimo darbų kolonijų bendrabučiuose - ne mažiau kaip 3 m² vienam kaliniui;
  - gydymo ir pataisos darbų kolonijų bendrabučiuose - ne mažiau kaip 4 m² vienam kaliniui;
  - pataisos darbų kolonijos-gyvenvietės butų tipo namo gyvenamuose kambariuose - ne mažiau kaip 6 m² vienam kaliniui;
  - kamerų tipo patalpose, baudos ir drausmės izoliatorių kameroje - ne mažiau kaip 5 m² vienam kaliniui;
  - laisvės atėmimo vietų ligoninės palatoje - ne mažiau kaip 7 m² vienam kaliniui;
  - kalėjimo kameroje - ne mažiau kaip 5 m² vienam kaliniui;
  - kalėjimo karcerio kameroje - ne mažiau kaip 4,5 m² vienam kaliniui.
148. Tačiau ir dabartiniu metu kai kuriose įkalinimo įstaigose nėra galimybių visiškai laikyti nustatyto oficialaus vietų skaičiaus. Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime vidutiniškai laikoma apie 1500 kalinių (2000 m. pradžioje - 1712), Pravieniškių 2-oje sustiprintojo režimo pataisos darbų kolonijoje vidutiniškai laikoma apie 1500 kalinių (2000 m. pradžioje buvo laikoma 2171), Šiaulių tardymo izoliatoriuje, esant 454 vietoms, vidutiniškai laikoma apie 800 kalinių. Kitose įkalinimo įstaigose perpildymo kol kas nėra. Pvz.: Panevėžio moterų kolonijoje, esant oficialiam 540 vietų skaičiui, vidutiniškai laikoma apie 260 įkalintų moterų, Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-auklėjimo darbų kolonijoje, esant oficialiam 398 vietų skaičiui, vidutiniškai laikoma apie 170 įkalintų nepilnamečių.
149. Šiuo metu Lietuvoje naujai statoma arba įrengiama kitos paskirties pastatuose, juos rekonstruojant, 6 įkalinimo įstaigos. Vilniuje turėtų pradėti veikti nauja griežtojo režimo pataisos darbų kolonija, Kaune rekonstruojamas 232 vietų tardymo izoliatorius ir Pravieniškėse - 320 vietų uždaro tipo kalėjimas.
150. Parengtas Baudžiamojo kodekso pakeitimas, kurio esmė - nuteistiesiems laisvės atėmimu iki gyvos galvos (šiuo metu tokių nuteistųjų yra 72) leidžiama

atlikti bausmę ne tik kalėjime, bet ir pataisos darbų kolonijose. Tikimasi, kad priėmus minėtą pataisą, perpildymo problema Lukiškių tardymo izoliatoriuje - kalėjime turėtų sumažėti, o teisinė paminėtų nuteistųjų padėtis - sušvelnėti (teisė į ilgalaikius pasimatymus, teisė į pokalbius telefonu, teisė ilgiau būti gryname ore, didesnė gyvenamojo ploto norma ir pan.).

12 straipsnis

151. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.53), Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja piliečio teisę laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje ir laisvai išvykti iš Lietuvos. Šios teisės suvaržymas gali būti numatytas tik įstatymu, jeigu tai būtina valstybės saugumui, žmonių sveikatai apsaugoti, taip pat vykdant teisingumą. Garantuojama teisė piliečiui grįžti į Lietuvą.
152. Užsieniečių teisę atvykti į Lietuvą, pasirinkti gyvenamąją vietą šalyje, ją keisti, išvykti iš Lietuvos Respublikos ir į ją sugrįžti reglamentuoja 1998 m. gruodžio 17 d. priimtas įstatymas "Dėl užsieniečių teisinės padėties". Įstatymo II skyrius (4 - 8 straipsniai) nustato užsieniečių atvykimo ir išvykimo iš Lietuvos Respublikos tvarką ir keliamus reikalavimus. Užsieniečiai gali atvykti į Lietuvos Respublikos teritoriją ir išvykti iš jos tik per pasienio kontrolės punktus, kuriuose užsienietis privalo pateikti galiojantį kelionės dokumentą. Užsienietis, atvykstantis į Lietuvos Respubliką, galiojančiame kelionės dokumente privalo turėti Lietuvos Respublikos vizą, jeigu Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu arba tarptautine sutartimi nenumatyta kitaip. Vaikai iki 18 metų turi teisę atvykti į Lietuvos Respubliką kartu su tėvais, vienu iš jų arba kartu su kitu teisėtu atstovu, arba vieni, jeigu vyksta pas tėvus, vieną iš jų arba pas kitą teisėtą atstovą.
153. Užsienietis neįleidžiamas į Lietuvos Respubliką, jeigu:
- 1) neturi galiojančio kelionės dokumento, vizos, kai būtina ją turėti;
  - 2) atsisako pateikti Valstybės sienos apsaugos tarnybai būtinus duomenis, patvirtinančius asmens tapatybę ir kelionės tikslą;
  - 3) negali pateikti duomenų, patvirtinančių, kad turi lėšų, kurių reikia pragyventi Lietuvos Respublikoje, grįžti į savo valstybę arba vykti į kitą valstybę, į kurią turi teisę išvykti;
  - 4) jam uždrausta atvykti į Lietuvos Respubliką;
  - 5) jo buvimas Lietuvos Respublikoje keltų grėsmę valstybės saugumui, viešajai tvarkai, gyventojų sveikatai bei dorovei;
  - 6) paaiškėja, kad pateikdamas prašymą atvykti užsienietis pateikė apie save tikrovės neatitinkančius duomenis;
  - 7) jis yra padaręs nusikaltimų žmoniškumui ar vykdė genocidą.
154. Sprendimą neįleisti užsieniečio į Lietuvos Respublikos teritoriją šiame straipsnyje numatytais atvejais priima Vidaus reikalų ministerija ar jos įgaliota institucija.
155. Užsienietis privalo išvykti iš Lietuvos Respublikos iki vizos arba leidimo laikinai apsigyventi galiojimo laiko pasibaigimo. Jeigu užsienietis atvyko iš valstybės, kurios piliečiams taikoma bevizio vykimo tvarka, tai jis privalo išvykti iš Lietuvos Respublikos, iki pasibaigs užsieniečio buvimo Lietuvos Respublikoje laikas, nustatytas Lietuvos Respublikos tarptautine sutartimi arba Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu.

156. 2001 m., palyginti su 2000 metais, daugiau išduota vizų. Užsieniečiams buvo išduotos 190 908 Lietuvos Respublikos vizos (2000 m. – 124 801). 2001 m. pabaigoje 45 užsienio valstybių piliečiai galėjo atvykti į Lietuvos Respubliką be vizų, Lietuvos Respublikos piliečiai be vizų galėjo vykti į 46 valstybes. Lietuva yra pasirašiusi sutartis su 6 valstybėmis dėl vizų režimo panaikinimo diplomatinėms ir tarnybinių pasų turėtojams.
157. 2001 m., palyginti su 2000 m., mažiau užsieniečių įpareigota išvykti iš Lietuvos Respublikos. Praėjusiais metais įpareigotas išvykti 441 užsienietis, daugiausia Rusijos Federacijos piliečių (162), taip pat Baltarusijos (81), Ukrainos (40), Armėnijos (19) piliečių.
158. Remiantis įstatymo 15 straipsniu, užsieniečiai, turintys leidimus gyventi Lietuvos Respublikoje, turi teisę pasirinkti gyvenamąją vietą šalyje, ją keisti, išvykti iš Lietuvos Respublikos ir į ją sugrįžti šio leidimo galiojimo laiku. Judėjimo laisvė užsieniečiui gali būti apribota tik dėl valstybės saugumo ir viešosios tvarkos interesų Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais.
159. Migracijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos pateiktais duomenimis 2002 m. sausio 1 d. Lietuvos Respublikoje gyveno 3 482,3 tūkst. žmonių. Gyventojų skaičius dėl didelio neigiamo natūralaus prieaugio (-8,9 tūkst. žmonių) ir dėl migracijos procesų (2,6 tūkst. žmonių daugiau išvyko iš Lietuvos Respublikos nei atvyko) 2001 m. sumažėjo 11,5 tūkst. Ši tendencija Lietuvos Respublikoje pastebima jau keletą metų. 2001 m. pabaigoje Lietuvos Respublikoje nuolat gyveno 23 285 užsieniečiai (2000 m. – 26 414). Į šį skaičių neįeina asmenys iki 18 metų. Didžiausias užsieniečių grupes sudarė Rusijos piliečiai (11,5 tūkst. asmenų, 2000 m. – 12,4 tūkst.), taip pat Baltarusijos (1,5 tūkst. asmenų, 2000 m. – 1,7 tūkst.), Ukrainos (1,1 tūkst. asmenų, 2000 m. – 1,2 tūkst.) piliečiai ir asmenys be pilietybės (7,8 tūkst. asmenų, 2000 m. – 9,8 tūkst.). Europos Sąjungos šalių piliečiai sudarė 0,4% (2000m. – 0,3%) nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenančių užsieniečių. Nuo 1999 m. vidurio pradėjus išduoti leidimus laikinai apsigyventi Lietuvos Respublikoje, kasmet vis daugėja šiuos leidimus turinčių ir Lietuvos Respublikoje gyvenančių užsieniečių. 2001 m. pabaigoje Lietuvos Respublikoje laikinai gyveno 4,8 tūkst. užsieniečių (2000 m. – 3,8 tūkst.), iš jų – 1,2 tūkst. Rusijos (2000 m. – 0,9 tūkst.), 0,6 tūkst. Ukrainos (2000 m. – 0,5 tūkst.), 0,5 tūkst. Baltarusijos (2000 m. – 0,4 tūkst.), 0,3 tūkst. JAV (2000 m. – 0,3 tūkst.) piliečiai. Europos Sąjungos šalių piliečiai sudarė 15,0% (2000 m. – 14,8%) laikinai gyvenančių Lietuvos Respublikoje užsieniečių.
160. Priėmus 1998 m. gruodžio 17 d. įstatymą “Dėl užsieniečių teisinės padėties” ir šio įstatymo įgyvendinimo įstatymą neteko galios iki tol galiojęs 1991 m. įstatymas “Dėl užsieniečių teisinės padėties Lietuvos Respublikoje”, taip pat Lietuvos Respublikos imigracijos įstatymas.
161. Be to, 2000 m. birželio 6 d. įstatymu buvo panaikintas Lietuvos Respublikos emigracijos įstatymas. Tuo pačiu panaikintas Lietuvos Respublikos piliečių laisvo judėjimo suvaržymas – norintiems išvykti į kitas šalis apsigyventi nebereikia Lietuvos Respublikos institucijų leidimo.

13 straipsnis

162. Kitaip negu nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, paras.59-60), šiuo metu užsieniečių išvykimo arba išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos

- pagrindus nustato naujas įstatymas - 1998 m. priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas "Dėl užsieniečių teisinės padėties" (32 ir 34 straipsniai).
163. Užsieniečio išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos klausimus reglamentuoja įstatymo VII skyrius. Remiantis 32 straipsniu, užsienietis, kurio viza ar leidimas gyventi Lietuvos Respublikoje buvo panaikintas arba jis gyvena su negaliojančia viza ar leidimu laikinai apsigyventi Lietuvoje, įpareigojamas išvykti iš Lietuvos Respublikos (32 straipsnio 1 dalis). Bevizio įvažiavimo į Lietuvos Respubliką atveju užsienietis įpareigojamas išvykti iš valstybės, jeigu yra joje ilgiau nei Lietuvos Respublikos tarptautine sutartimi ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu nustatytą buvimo valstybėje laiką (32 straipsnio 2 dalis).
164. Sprendimas, kuriuo užsienietis įpareigojamas išvykti iš Lietuvos Respublikos, privalo būti įvykdytas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo sprendimo įteikimo dienos (33 straipsnio 1). Sprendimas dėl užsieniečio išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos privalo būti įvykdytas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo sprendimo priėmimo dienos, jeigu nėra objektyvių aplinkybių, trukdančių įvykdyti šį sprendimą (33 straipsnio 2 dalis).
165. Įstatymo 34 straipsnis apibrėžia užsieniečio išsiuntimo pagrindus. Užsienietis išsiunčiamas iš Lietuvos Respublikos, jeigu jis:
- 1) per nustatytą laiką neįvykdė įpareigojimo išvykti iš Lietuvos Respublikos;
  - 2) neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką ar neteisėtai gyvena Lietuvos Respublikoje.
166. Sprendimus dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti arba jo išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos, išskyrus užsieniečius, turinčius leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, priima Vidaus reikalų ministerija ar jos įgaliota institucija (35 straipsnio 1 dalis).
167. Sprendimus dėl užsieniečių, turinčių leidimus nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, išsiuntimo iš šalies Vidaus reikalų ministerijos teikimu priima teismas (35 straipsnio 2 dalis).
168. Įstatymo 36 straipsnio 1 dalyje nurodomos aplinkybės, į kurias atsižvelgiama išsiunčiant užsienietį: teisėto buvimo šalyje laiką; socialinius, ekonominius ir kitus ryšius šalyje; išsiuntimo pasekmę šeimos nariams, kurie teisėtai gyvena Lietuvos Respublikoje. To paties straipsnio 2 dalyje numatytos aplinkybės, dėl kurių užsieniečio išsiuntimas iš Lietuvos Respublikos atidedamas: jeigu valstybėje, į kurią užsienietis išsiunčiamas, gresia realus pavojus jo gyvybei ar sveikatai arba jis gali būti persekiojamas dėl politinių įsitikinimų ar kitokių priežasčių; jeigu užsienietį atsisako priimti valstybė, į kurią jis gali būti išsiųstas; jeigu sprendimas dėl užsieniečio išsiuntimo iš Lietuvos Respublikos apskundžiamas teismui; jeigu užsieniečiui būtina neatidėliotina medicinos pagalba. Tokiu atveju užsieniečio sveikatos būklę turi patvirtinti sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija.
169. Įstatymo 37 straipsnis reglamentuoja sprendimo išsiųsti užsienietį iš Lietuvos Respublikos apskundimo tvarką: Vidaus reikalų ministerijos ar jos įgaliotos institucijos sprendimas užsienietį išsiųsti iš Lietuvos Respublikos gali būti apskųstas teismui per 7 dienas nuo sprendimo įteikimo užsieniečiui dienos. Teismas sprendimą priima ne vėliau kaip per 10 dienų nuo skundo įteikimo.
170. Užsieniečiui, kuris buvo išsiųstas iš Lietuvos Respublikos šio įstatymo 34 straipsnyje numatytais pagrindais, gali būti uždrausta atvykti į Lietuvos Respubliką apibrėžtam arba neapibrėžtam laikui (41 straipsnio 1 dalis). Sprendimą dėl draudimo užsieniečiui atvykti į Lietuvos Respubliką priima arba panaikina Vidaus reikalų ministerija ar jos įgaliota institucija (41 straipsnio 2 dalis).

171. 2001 m. išsiųsti 342 užsieniečiai (2000 m. – 345), iš jų 91 - Rusijos, 60 - Baltarusijos, 32 - Vietnamo, 27 - Latvijos piliečiai ir kt.

14 straipsnis

172. Šiuo metu galiojantys įstatymai visiškai garantuoja Pakto 14 straipsnyje įtvirtintas teises ir teisės principus.
173. Kaip buvo nurodyta Lietuvos pirminiame pranešime apie priemones, kurių Lietuvos Respublika ėmėsi įgyvendindama Pakto 14 straipsnio nuostatas (žr. CCPR/C/81/Add.10, paras. 61-77), įstatymai garantuoja visų asmenų lygybę įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams ir suteikia teisę bet kuriam asmeniui, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, kreiptis į teismą (žr. pirminio pranešimo 61 punktą).
174. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002 m. sausio 24 d. priimtas naujos redakcijos Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, naujasis Civilinio proceso kodeksas įtvirtina jau anksčiau Lietuvos įstatymuose numatytas šio Pakto 14 straipsnio teises ir principus: asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeistos, teisę kreiptis į teismą (žr. pirminio pranešimo 62 punktą); bylos teisingas išnagrinėjimas pagal įstatymus sudarytas nepriklausomo ir nešališko teismo; tik teismo vykdomas teisingumas (žr. pirminio pranešimo 63 punktą); tik teismo nuosprendžiu ir sutinkamai su įstatymu pripažinimas kaltu nusikaltimo padarymu; teisingumo vykdymas piliečių lygybės prieš įstatymą ir teismą pagrindu, nepriklausomai nuo kilmės, socialinės ir turtinės padėties, rasinio ir nacionalinio priklausomumo, lyties, išsilavinimo, kalbos, santykio su religija, užsiėmimo rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių; bylų nagrinėjimo teismuose viešumas (žr. pirminio pranešimo 64 punktą).
175. Naujos redakcijos Teismų įstatyme garantuojamos ir kitos jau anksčiau įtvirtintos nuostatos: teismai bylas nagrinėja laikydamiesi proceso šalių lygiateisiškumo, teisės į teisinę pagalbą, teisės į tinkamą, operatyvų, ekonomišką procesą, teisės būti išklaustyti, rungimosi, nekaltumo prezumpcijos, teismo nešališkumo, teismo proceso viešumo, betarpiškumo ir draudimo piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis principų.
176. Naujajame Baudžiamojo proceso kodekse irgi perkeltos ankstesniame baudžiamojo proceso įstatyme buvusios nuostatos dėl asmens nekaltumo prezumpcijos; sulaikymo ar suėmimo pagrindo, pareikšto kaltinimo pobūdžio ir pagrindo išaiškinimo suprantama kalba; teisės kreiptis į teismą dėl neteisingo sulaikymo ar suėmimo; teisės į gynybą; teisės, kad byla per kuo trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas.
177. Naujajame Baudžiamojo proceso kodekse garantuotos ir kitos ankstesniame baudžiamojo proceso įstatyme numatytos teisės: kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis kaltinamas; teisė gauti kaltinamojo akto nuorašą; susipažinti teisme su byla; nustatyta tvarka pasidaryti reikiamų dokumentų išrašus arba nuorašus; turėti gynėją; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; teikti įrodymus ir dalyvauti juos tiriant; nagrinėjimo teisme metu užduoti klausimus; duoti paaiškinimus apie teismo tiriamas bylos aplinkybes ir pareikšti savo nuomonę dėl kitų nagrinėjimo teisme dalyvių pareikštų prašymų; dalyvauti baigiamosiose kalbose, kai nėra gynėjo; kreiptis į teismą paskutiniu žodžiu; apskųsti teismo nuosprendį ir nutartį; nusikalstamos veikos padarymu įtariamo ar kaltinamo asmens teisė gintis pačiam

- arba per pasirinktą gynėją, o neturint pakankamai lėšų gynėjui atsilyginti, - teisė į nemokamą teisinę pagalbą.
178. Naujasis Baudžiamojo proceso kodeksas atskirais straipsniais išskiria nepilnamečių liudytojų ir nukentėjusiųjų apklausos reglamentavimą ir tokios apklausos ypatumus. Kodeksas įtvirtina taisyklę, kad gynėjo dalyvavimas būtinas nagrinėjant bylas dėl veikų, kuriomis įtariamas ar kaltinamas nepilnametis. Be to, nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu arba teismo iniciatyva į jaunesnio kaip aštuoniolikos metų kaltinamojo apklausą gali būti kviečiamas valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas arba psichologas, kurie padeda apklausti nepilnametį, atsižvelgdami į jo socialinę ir psichologinę brandą.
179. Naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 312 straipsnis įtvirtina taisyklę, kad apeliacinius skundus dėl neįsiteisėjusio nuosprendžio bet kokiais pagrindais ir motyvais turi teisę paduoti prokuroras, privatus kaltintojas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, nukentėjusysis ir jo atstovas. Be to, Kodekso 367 straipsnis nustato, kad apskūsti įsiteisėjusį teismo nuosprendį ar nutartį, remiantis Kodekso numatytais pagrindais, turi teisę prokuroras, nukentėjusysis, jo atstovas, nuteistasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą, išteisintasis, jo gynėjas ir atstovas pagal įstatymą.
180. Naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnis nustato, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu.
181. Naujojo Civilinio kodekso 6.272 straipsnis numato atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų. Žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos - arešto - paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės. Be turtinės žalos, atlyginama ir neturtinė žala. Jeigu žala atsirado dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros ar teismo pareigūnų ar teisėjų tyčinių veiksmų, tai valstybė, atlyginusi žalą, įgyja atgręžtinio reikalavimo teisę iš atitinkamų pareigūnų įstatymų nustatyta tvarka išieškoti įstatymų nustatyto dydžio sumas.
182. Be to, Lietuvos Respublikos Seimas 2002 m. gegužės 21 d. priėmė Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų atlyginimo įstatymą, kuris nustato asignavimų žalai, atsiradusiai dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginti naudojimą, žalos, atsiradusios dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto kardomojo kalinimo (suėmimo), neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinių prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto paskyrimo, atlyginimą ne teismo tvarka, taip pat valstybės regreso (atgręžtinio reikalavimo) teisės į žalą padariusį asmenį įgyvendinimo tvarką.

15 straipsnis

183. Atnaujindama pirminį pranešimą (CCPR/C/81/Add.10, para.78) apie Pakto 15 straipsnio nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, Lietuvos Respublika pateikia šią informaciją.
184. Naujojo Baudžiamojo kodekso 3 straipsnis nustato, kad veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs baudžiamasis įstatymas. Nusikalstamos veikos padarymo laikas yra veikimo (neveikimo) laikas arba baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo laikas, jeigu asmuo norėjo, kad padariniai atsirastų kitu laiku.
185. Veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t.y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims.
186. Be to, naujojo Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio trečioji dalis nustato, kad baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios.
187. Išimtį sudaro Baudžiamojo kodekso normos, nustatančios atsakomybę už genocidą, tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis, tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą, okupuotos valstybės civilių trėmimą, tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitokį nežmonišką elgesį su jais, civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą prieš ginkluotuosiose pajėgose, draudžiamą karo ataką.
188. Naujojo Baudžiamojo kodekso 7 straipsnis nustato, kad asmenys atsako pagal baudžiamąjį kodeksą, nesvarbu, kokia jų pilietybė ir gyvenamoji vieta, taip pat nusikaltimo padarymo vieta bei tai, ar už padarytą veiką baudžiama pagal nusikaltimo padarymo vietos įstatymus, kai padaro nusikaltimus, atsakomybė už kuriuos numatyta tarptautinių sutarčių pagrindu:
- 1) nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (99–113 straipsniai);
  - 2) prekybą žmonėmis (147 straipsnis);
  - 3) vaiko pirkimą arba pardavimą (157 straipsnis);
  - 4) netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimą, laikymą arba realizavimą (213 straipsnis);
  - 5) nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimą (216 straipsnis);
  - 6) teroro aktą (250 straipsnis);
  - 7) orlaivio užgrobimą (251 straipsnis);
  - 8) žmogaus pagrobimą įkaitu (252 straipsnis);
  - 9) neteisėtą elgesį su radioaktyviosiomis medžiagomis (256 ir 257 straipsniai);
  - 10) nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis (259–269 straipsniai).

16 straipsnis

189. Siekdama papildyti ir atnaujinti informaciją, pateiktą pirminiame pranešime apie Pakto 16 straipsnio nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje (žr. CCPR/C/81/Add.10, para.79), Lietuvos Respublika pateikia šią informaciją.
190. Remiantis naujojo Civilinio kodekso 2.1 straipsniu, galėjimas turėti civilines teises ir pareigas (civilinis teisnumas) pripažįstamas visiems fiziniams asmenims. Civilinį teisumą asmuo įgyja jau gimdamas (2.2 straipsnis), o netenka mirdamas.

- Civilinis kodeksas apibrėžia fizinio asmens gimimo ir mirties momentą (2.3 straipsnis).
191. Civilinio kodekso 2.6 straipsnis draudžia apriboti fizinių asmenų civilinį teisnumą ar veiksnumą (galėjimą savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas) įstatymuose nenumatytais pagrindais. Sandoriai, valstybės ar savivaldybių institucijų ir pareigūnų aktai, kuriais apribojamas civilinis teisnumas ar veiksnumas, negalioja, išskyrus atvejus, kai tokius sandorius ar aktus leidžia įstatymai (2.6 straipsnio 2 dalis).
  192. Remiantis Civilinio kodekso 2.5 straipsniu, fizinio asmens civilinis veiksnumas atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t.y. kai jam sueina aštuoniolika metų. Tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento. Jeigu vėliau ši santuoka nutraukiama ar pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis įgyto visiško veiksnumo nenustoja.
  193. Civilinio kodekso 2.7-2.9 straipsniai apibrėžia nepilnamečių iki keturiolikos metų ir asmenų nuo 14 iki 18 metų civilinį veiksnumą.
  194. Civilinio kodekso trečiasis skirsnis reglamentuoja fizinio asmens pripažinimą neveiksniu ar ribotai veiksniumi. Remiantis 2.10 straipsniu, fizinis asmuo, kuris dėl psichinės ligos arba silpnaprotystės negali suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, gali būti teismo tvarka pripažintas neveiksniu. Neveiksniui asmeniui yra nustatoma globa. Pripažinto neveiksniu asmens vardu sandorius sudaro jo globėjas, kurio teises ir pareigas nustato šio kodekso normos. Jeigu pripažintas neveiksniu asmuo pasveiksta arba jo sveikata labai pagerėja, teismas pripažįsta jį veiksniumi. Įsiteisėjus teismo sprendimui, tokiam asmeniui nustatyta globa panaikinama. Prašymą pripažinti asmenį neveiksniu turi teisę paduoti to asmens sutuoktinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, globos (rūpybos) institucija arba prokuroras. Jie taip pat turi teisę kreiptis į teismą dėl asmens pripažinimo veiksniumi. Civilinio kodekso 2.11 straipsnis išsamiai reglamentuoja fizinių asmenų civilinio veiksnumo apribojimo klausimus (apribojimo tvarką; asmens, kurio veiksnumas apribotas teises; globos (rūpybos) klausimus; asmens veiksnumo apribojimo panaikinimo atvejus).
  195. Civilinis kodeksas nustato, kad užsienio piliečiai ir asmenys be pilietybės Lietuvos Respublikoje turi tokį patį civilinį teisnumą kaip ir Lietuvos Respublikos piliečiai. Šios taisyklės išimtis gali nustatyti Lietuvos Respublikos įstatymai (1.15 straipsnis).

17 straipsnis

196. Papildydama ir atnaujindama pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, paras. 80-102) pateiktą informaciją apie Pakto 17 straipsnio nuostatų įgyvendinimą Lietuvos Respublikoje, Lietuva pateikia šią informaciją.
197. Pirmiausia pažymėtina, kad 2001 m. Lietuvos Respublika prisijungė prie Europos Tarybos konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu. Ši konvencija nustato garantijas asmenims, siekiant apsaugoti juos nuo žmogaus teisių pažeidimo surenkant ir apdorojant asmenis liečiančią informaciją.

198. Asmens teisių apsaugą baudžiamojo proceso metu garantuoja naujai priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.
199. Kodekso 44 straipsnis numato, kad niekam negali būti atimta laisvė kitaip kaip šio Kodekso numatytais atvejais ir nustatyta tvarka (44 straipsnio 1 punktas). Kiekvienam sulaikytajam ar suimtajam nedelsiant jam suprantama kalba turi būti pranešama, dėl ko jis sulaikomas ar suimamas (44 straipsnio 2 punktas). Kiekvienas sulaikytasis ar suimtas turi teisę kreiptis į teismą, skųsdamasis, kad jis neteisingai sulaikytas ar suimtas (44 straipsnio 3 punktas). Kiekvienas asmuo, kuris buvo nepagrįstai sulaikytas ar suimtas, turi teisę į žalos atlyginimą įstatymų nustatyta tvarka (44 straipsnio 4 punktas). Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos šio Kodekso numatytais atvejais ir tvarka (44 straipsnio 9 punktas).
200. Remiantis baudžiamaisiais įstatymais, daryti krata, poėmį, apžiūrėti piliečių patalpas, uždėti areštą korespondencijai ir daryti jos poėmį pašto-telegrafo įstaigose galima tik įstatymo griežtai nustatytais pagrindais ir tvarka.
201. Asmens apsaugą nuo savavališko ar neteisėto kišimosi į asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, būsto neliečiamybę, susirašinėjimo slaptumą, neteisėto kėsینimosi į jo garbę ir orumą garantuoja ir specialiųjų įstatymų normos.
202. 2000 m. priimtas Policijos veiklos įstatymas įpareigoja policijos pareigūnus gerbti ir ginti žmogaus orumą, užtikrinti ir saugoti jo teises bei laisves (21 straipsnio 1 punktas).
203. 2002 m. birželio mėn. priimtas naujas Operatyvinės veiklos įstatymas įtvirtina nuostatą, kad operatyvinės veiklos metu negali būti pažeistos žmogaus ir piliečių teisės bei laisvės. Operatyvinės veiklos kontrolė pavesta iš Seimo narių sudarytai nuolatinei Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisijai.
204. 1999 m. Pašto įstatymas nustato pašto paslaugų teikėjams pareigą garantuoti siuntėjams susirašinėjimo slaptumą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.
205. Lietuvos Respublikos įstatymai griežtai reglamentuoja tuos atvejus, kai teisėsaugos pareigūnams suteikiama teisė klausytis asmenų telefoninių pokalbių ir daryti jų įrašus. Naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 154 straipsnis reglamentuoja telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolę bei įrašų darymą. Remiantis 154 straipsnio 1 dalimi, kai pagal prokuroro prašymą yra priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, ikiteisminio tyrimo pareigūnas gali klausytis telefoninių pokalbių, kontroliuoti kitą telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją ir daryti įrašus, jeigu yra pagrindas manyti, kad tokiu būdu galima gauti duomenų apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso konkrečiuose straipsniuose, arba jeigu yra pavojus, kad baudžiamojo proceso dalyviams arba jų artimiesiems bus panaudotas smurtas, prievartavimas ar kitokios neteisėtos veikos. Neatidėliotinais atvejais šie ikiteisminio tyrimo pareigūno veiksmai gali būti atliekami ir prokuroro nutarimu. Šiuo atveju per tris dienas nuo tokių veiksmų pradžios turi būti gautas ikiteisminio tyrimo teisėjo sutikimas. Jei toks sutikimas negaunamas, pradėti veiksmai turi būti nutraukti, o visi įrašai nedelsiant sunaikinami. Įstatymas riboja telefoninių pokalbių klausymą ar kitos telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos kontrolės trukmę (ne ilgiau kaip šešis mėnesius, išimtiniais atvejais – iki 9 mėnesių) (154 straipsnio 2 punktas).

19 straipsnis

206. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.116), Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų ir asmens saviraiškos laisvę.
207. Šios nuostatos išplėtos 1996 m. Visuomenės informavimo įstatyme (2000 m. nauja redakcija), taip pat kituose įstatymuose: Civiliniame kodekse, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme, 2000 m. Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatyme, 1999 m. Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme, 1999 m. Viešojo administravimo įstatyme ir kituose teisės aktuose.
208. Vienas svarbiausių įstatymų, reglamentuojančių saviraiškos laisvę, yra 1996 m. Visuomenės informavimo įstatymas (2000 m. rugpjūčio 29 d. nauja įstatymo redakcija).
209. Informacijos laisvės ir jos apsaugos principai suformuluoti šio įstatymo II skyriuje. Įstatymo 4 straipsnis garantuoja kiekvienam asmeniui teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Ši teisė apima laisvę laikytis savo nuomonės, taip pat įstatymų nustatytais sąlygomis ir tvarka rinkti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas.
210. Teisę rinkti ir skelbti informaciją garantuoja to paties įstatymo 5 straipsnis, suteikiantis kiekvienam asmeniui teisę rinkti informaciją ir ją skelbti visuomenės informavimo priemonėse. Kiekvienas asmuo taip pat turi teisę gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, kitų biudžetinių įstaigų viešąją informaciją apie jų veiklą, oficialius jų dokumentus (kopijas), taip pat informaciją, kurią minėtos įstaigos turi apie jį patį (6 straipsnis).
211. Siekiant užtikrinti informacijos laisvę, draudžiama daryti įtaką viešosios informacijos rengėjui, platintojui, jų savininkui ar žurnalistui, verčiant juos neteisėtai pateikti visuomenės informavimo priemonėse informaciją apie įvykius ar faktus (7 straipsnis).
212. Kiekvienam asmeniui suteikta teisė viešai kritikuoti valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, taip pat pareigūnų veiklą. Lietuvos Respublikoje draudžiama persekioti už kritiką (9 straipsnis).
213. Valstybės ir savivaldybių institucijoms ar įstaigoms, viešosios informacijos rengėjų ir (ar) platintojų veiklą reglamentuojančioms institucijoms draudžiama savo teisės aktais apriboti įstatymų apibrėžtą informacijos laisvę (10 straipsnio 1 punktas).
214. Viešosios informacijos cenzūra Lietuvos Respublikoje draudžiama. Draudžiami bet kokie veiksmai, kuriais siekiama kontroliuoti visuomenės informavimo priemonėse skelbiamos informacijos turinį iki šios informacijos paskelbimo (10 straipsnio 2 punktas).
215. Kiekvienam asmeniui garantuojama teisė apskųsti teismui valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, pareigūnų sprendimus ir veiksmus, jeigu šie pažeidžia ar neteisėtai apriboja asmens teisę gauti, rinkti ar skleisti informaciją (11 straipsnio 1 punktas).
216. Kitų valstybių žurnalistai, įstatymų nustatyta tvarka akredituoti Lietuvos Respublikoje, turi vienodas su Lietuvos žurnalistais teises rinkti ir skelbti informaciją.
217. Visuomenės informavimo įstatymo III skyrius išsamiai reglamentuoja asmens, visuomenės ir valstybės interesų apsaugos klausimus visuomenės informavimo srityje.

218. Siekiant nepažeisti asmens teisių, apsaugoti jo garbę ir orumą, renkant ir viešai skelbiant informaciją draudžiama be asmens sutikimo filmuoti, fotografuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus jam priklausančioje valdoje; filmuoti, fotografuoti ar daryti garso ir vaizdo įrašus neviešų renginių metu be organizatorių, turinčių teisę rengti tokius renginius, sutikimo; filmuoti ir fotografuoti žmogų ir naudoti jo atvaizdus reklamai visuomenės informavimo priemonėse be šio žmogaus sutikimo (13 straipsnis). Šie draudimai netaikomi renkant informaciją, jei yra pagrindas manyti, kad fiksuojami teisės pažeidimai.
219. Visuomenės informavimo įstatymas užtikrina privataus gyvenimo apsaugą. Remiantis įstatymo 15 straipsniu, rengiant ir platinant viešąją informaciją, privaloma užtikrinti žmogaus teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas (1 punktas). Informaciją apie privatą gyvenimą galima skelbti tik to žmogaus sutikimu ir jeigu informacijos paskelbimas nedaro jam žalos (2 punktas). Informacija apie privatą gyvenimą gali būti skelbiama be žmogaus sutikimo tais atvejais, kai informacijos paskelbimas nedaro žalos asmeniui arba kai informacija padeda atskleisti įstatymų pažeidimus ar nusikaltimus, taip pat kai informacija yra pateikiama nagrinėjant bylą atvirame teismo procese. Be to, informacija apie viešojo asmens (valstybės politikų, valstybės tarnautojų, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų vadovų bei kitų visuomeninėje ir politinėje veikloje dalyvaujančių asmenų) privatą gyvenimą gali būti skelbiama be jo sutikimo, jeigu ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias privataus šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmenines savybes (3 punktas).
220. Remiantis įstatymu, kiekvienas fizinis asmuo, kurio garbę ir orumą žemina paskelbta tikrovės neatitinkanti informacija apie jį, turi teisę pagal įstatymus gauti atlyginimą už padarytą moralinę žalą (16 straipsnio 1 punktas).
221. Visuomenės informavimo įstatymas atskirai reglamentuoja nepilnamečių apsaugą nuo viešosios informacijos, kuri gali turėti jiems neigiamą poveikį. Remiantis įstatymo 18 straipsniu, nepilnamečiai turi būti apsaugoti, kaip to reikalauja Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir kiti įstatymai, Jungtinių Tautų Organizacijos Vaiko teisių konvencija bei Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nuo jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi kenkiančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografija ir (ar) savitiksliu smurto vaizdavimu (1 punktas). Programos ar laidos, kurios gali turėti neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, transliuojamos tik nuo 23 iki 6 valandos arba naudojant technines priemones, sudarančias sąlygas tėvams užtikrinti, kad nepilnamečiai tokių programų neklausytų ir nežiūrėtų (18 straipsnio 3 punktas). Jeigu smurtinio ar erotinio pobūdžio laidos nekoduojamos, prieš jas transliuojant, apie radijo laidos pobūdį turi būti perspėjama garsu, o transliuojant televizijos laidą – atitinkamu įrašu, pateikiamu prieš transliavimą, ir regimu simboliu, kuris rodomas per visą laidos transliavimo laiką (18 straipsnio 4 punktas).
222. Visuomenės informavimo įstatymas numato, kada informacija yra neskelbtina. Remiantis įstatymo 20 straipsniu, visuomenės informavimo priemonėse draudžiama skelbti informaciją, kurioje raginama prievarta keisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką; skatinama kėsintis į Lietuvos Respublikos suverenumą, jos teritorijos vientisumą; kurstomas karas, taip pat tautinė, rasinė, religinė, socialinė bei lyčių neapykanta; platinama, propaguojama ar reklamuojama pornografija, taip pat propaguojamos ir (ar) reklamuojamos seksualinės paslaugos, seksualiniai iškrypimai; propaguojamos ir (ar) reklamuojamos narkotinės ar psichotropinės medžiagos (20 straipsnio 1 punktas).

Įstatymas taip pat draudžia platinti dezinformaciją ir informaciją, šmeižiančią, įžeidžiančią žmogų, žeminančią jo garbę ir orumą (20 straipsnio 2 punktas). Neleidžiama skleisti informacijos, pažeidžiančios nekaltumo prezumpciją bei kliudančios teisminės valdžios nešališkumui. Įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka teismas gali apriboti vertinimų bei komentarų, susijusių su teisme dar neišnagrinėta byla bei galinčių turėti įtakos teismo nešališkumui ir nepriklausomumui, skleidimą visuomenės informavimo priemonėse (20 straipsnio 3 punktas).

223. Pažymėtina, kad Visuomenės informavimo įstatymo nuostatų vykdymo priežiūra pavesta Žurnalistų etikos inspektoriui. Remiantis įstatymo 50 straipsniu, Žurnalistų etikos inspektorių penkeriems metams skiria Seimas Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos teikimu. Žurnalistų etikos inspektorius savo veiklą grindžia teisėtumo, nešališkumo, teisingumo ir viešumo principais (50 straipsnio 6 punktas). Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai gali būti skundžiami teismui per 30 dienų nuo paskelbimo dienos (50 straipsnio 7 punktas). Žurnalistų etikos inspektorius nagrinėja suinteresuotų asmenų skundus dėl visuomenės informavimo priemonėse pažeistos jų garbės ir orumo; dėl teisės į privataus gyvenimo apsaugą pažeidimo visuomenės informavimo priemonėse; vertina, kaip informuojant visuomenę laikomasi šiame ir kituose įstatymuose nustatytų visuomenės informavimo principų, teikia valstybės institucijoms siūlymus jų įgyvendinimui tobulinti; ir kt. (įstatymo 51 straipsnio 1 punktas).
224. Žurnalistų etikos inspektoriui suteikta teisė įspėti viešosios informacijos rengėjus ir platintojus apie pastebėtus visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus ir reikalauti juos pašalinti; reikalauti, kad viešosios informacijos rengėjas ar platintojas nustatyta tvarka paneigtų paskelbtą tikrovės neatitinkančią informaciją, žeminančią asmens garbę ir orumą ar kenkiančią jo teisėtiems interesams, arba sudarytų asmeniui galimybę pačiam atsakyti ir paneigti tokią informaciją; kreiptis į kompetentingas valstybės institucijas bei Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją dėl pastebėtų šio įstatymo ir kitų visuomenės informavimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimų (įstatymo 51 straipsnio 2 punktas).
225. Remiantis šiuo įstatymu, Žurnalistų etikos inspektorius buvo paskirtas 2001 m. vasario 20 d. Nuo paskyrimo dienos Žurnalistų etikos inspektorius yra gavęs 126 skundus ir pareiškimus, priėmė 13 sprendimų. Vadovaudamasis Visuomenės informavimo įstatymo 50 ir 51 straipsnių suteikta kompetencija, Žurnalistų etikos inspektorius siekia įsigilinti į skundus ir pareiškimus dėl garbės ir orumo, dėl teisės į asmeninio gyvenimo privatumą pažeidimų, atlikti tarpinio ikiteisminio ginčų sureguliuavimo vaidmenį, nurodyti konfliktų išėtis ir būdus. Be fizinių asmenų, kreipiasi įvairios visuomeninės organizacijos bei asociacijos su įvairiausiais pasiūlymais, pradedant Vartotojų teisių asociacijos valstybinės kalbos grupe ir baigiant daugybės organizacijų atstovais, susibūrusiais į viešosios etikos grupę. Tik 8 žmonių skundai buvo nepagrįsti. Dažniausiai buvo susiduriama su tikrovės neatitinkančių, nemotyvuotai užgaulių žinių paskleidimu, su Žurnalistų etikos kodekso reikalavimus iškraipiančiais faktologiniais netikslumais, nepatikrinta informacija, su realiais faktais nepagrįstais teiginiais, nepamatuota ir tendencinga kritika, nuotraukų spausdinimu be asmens sutikimo ir t.t. Gana dažnai pareiškėjams buvo siūloma pasinaudoti minėto įstatymo 15 straipsnio numatyta atsakymo teise - išspausdinti paneigimų ar klaidų atitaisymų, jie talpinami skaitytojams žinomose redakcijos skiltyse.

226. Žurnalistų etikos inspektorius bendradarbiauja su Vaiko teisių kontrolieriaus tarnyba, kitomis institucijomis, mokytojais, visuomene.
227. Kitas svarbus įstatymas, reglamentuojantis teisę į informaciją, yra 2000 m. Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas, kuris nustato asmens teisę gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų bei šios teisės įgyvendinimo tvarką. Remiantis įstatymu, valstybės ir savivaldybių įstaigos privalo teikti informaciją apie savo veiklą. Atsisakyti suteikti informaciją galima tik tuomet, kai tai būtina demokratinei visuomenei ir yra svarbiau už asmens teisę gauti informaciją (2 straipsnis). Remiantis įstatymo 7 straipsniu, asmuo turi teisę gauti privačią informaciją apie save, išskyrus Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytus atvejus, kai tokia informacija neteikiama.
228. Pažymėtina, kad nuo pat šio įstatymo galiojimo pradžios Lietuvos gyventojai aktyviai naudojami įstatymo jiems suteikta teise gauti informaciją. Apie tai liudija ir Vyriausiosios administracinių ginčų komisijos praktika.
229. Teisės į informaciją reglamentavimo požiūriu svarbios yra naujojo Civilinio kodekso formuluojamos nuostatos. Su teise į informaciją glaudžiai susiję Kodekso 2.23 straipsnis „Teisė į privatų gyvenimą ir jo slaptumą“ ir 2.24 straipsnis „Asmens garbės ir orumo gynimas“, o taip pat ir 2.22 straipsnis „Teisė į atvaizdą“.
230. Lietuvos Respublikos įstatymai taip pat reglamentuoja ir informacijos gavimo apribojimą. Remiantis 2000 m. Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymu, kai informacija pagal įstatymus yra valstybinė, tarnybinė, komercinė ar banko paslaptis arba yra privati, ji nesuteikiama, išskyrus 7 straipsnyje numatytą atvejį. Tai pranešama pareiškėjui ir nurodoma nesuteikimo priežastis. Taip pat neteikiama ta informacija, kurią teikti draudžia kiti įstatymai, nes jos suteikimas pakenktų valstybės saugumo ir gynybos interesams, užsienio politikos interesams, baudžiamajam persekiojimui bei pažeistų valstybės teritorinį vientisumą ar viešąją tvarką, kitų asmenų teises bei teisėtus interesus arba jos nesuteikimas užkirstų kelią sunkiems teisės pažeidimams ar būtų labai svarbus apsaugant žmonių sveikatą bei moralę (13 straipsnio 1 punktą). Jei suteikti informaciją atsisakoma, pareiškėjui raštu nurodoma informacijos nesuteikimo priežastis ir galimybė šį atsisakymą skųsti (13 straipsnio 3 punktą).
231. Kitame įstatyme - 1999 m. Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme numatyta, kad susipažinti su valstybės paslaptį sudarančia informacija turi teisę tik leidimą dirbti ar susipažinti su šia informacija turintis asmuo ir tik su ta informacija, kuri yra susijusi su jo pareigų atlikimu (11 straipsnio 1 punktą).
232. Teisė į informaciją ir jos prieinamumas ribojamas ir pagal kitus specialius įstatymus: 1996 m. Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatyme, 1995 m. Psichikos sveikatos priežiūros, 2000 m. Biomedicininį tyrimų etikos ir kt. Baudžiamajame kodekse formuluojami ir kai kurie baudžiamosios atsakomybės klausimai, susiję su valstybės paslapties atskleidimu ir pan.

22 straipsnis

233. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, paras.137-156), Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja kiekvienam asmeniui teisę laisvai jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas siekiant ginti savo interesus teisę nekliudomai laikytis savo įsitikinimų ir asmens saviraiškos laisvę.

234. 2001 m. kovo mėnesį buvo priimtos ir įsigaliojo Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo 8, 13 ir 21 straipsnių pataisos, kuriomis nustatyta, kad profesinių sąjungų, kurios nesijungia į teritorinius ir nacionalinius susivienijimus ir yra vienos savivaldybės teritorijoje, įstatus (statutą) registruoja savivaldybės vykdomoji institucija. Ši nuostata supaprastina darbuotojus atstovaujančių organizacijų įstatų registravimo procedūrą ir tuo pačiu skatina jų jungimosi procesą; kolektyvinėse sutartyse numatyta tvarka gali būti skiriama dalis lėšų iš darbo užmokesčio fondo profesinių sąjungų narių švietimui, o taip pat darbuotojo ir profesinės sąjungos prašymu darbdavys turi suteikti iki 3 dienų nemokamų atostogų per metus švietimui ir mokymuisi.
235. Profesinių sąjungų, jų susivienijimų, kurie pagal savo įstatus (statutą) veikia daugiau kaip vienos savivaldybės teritorijoje ir kurių buveinė yra apskrities centre ar kitoje apskrities teritorijoje - miesto ar kaimo gyvenamojoje vietovėje, įstatus registruoja apskrities viršininkas. Profesinių sąjungų, jų susivienijimų, kurių veikla apima daugiau kaip vienos apskrities teritoriją, įstatus (statutą) registruoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Šiuo metu Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija yra įregistravusi 131 profesinę sąjungą.
236. Atsisakymas registruoti profesinės sąjungos, jų susivienijimo įstatus (statutą) gali būti apskūstas apylinkės teismui, kuris skundą išnagrinėja per dešimt dienų.
237. Šiuo metu yra rengiamos Profesinių sąjungų įstatymo pataisos, kurių tikslas suteikti teisę visiems užsieniečiams, teisėtai dirbantiems Lietuvoje, jungtis į profesines sąjungas ir dalyvauti jų veikloje.
238. 1996 m. kovo 14 d. Seimas priėmė Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymą. Šio įstatymo 2 straipsnis nustato, kad asociacija - tai juridinių bei fizinių asmenų savanoriškas susivienijimas, vykdamas asociacijos narių nustatytus ūkinius, ekonominius, socialinius, kultūros, švietimo, mokslinio tyrimo uždavinius bei funkcijas. Asociacijos veiklos tikslai, pagrindinės funkcijos ir uždaviniai turi būti susiję su asociacijos narių veikla ar poreikiais ir turi būti nurodyti jos įstatuose. Juridiniai bei fiziniai asmenys gali jungtis į asociacijas pagal veiklos, vartojimo, funkcinius, teritorinius požymius.
239. 1998 m. birželio 11 d. Seimas priėmė naujos redakcijos Lietuvos Respublikos visuomeninių organizacijų įstatymą. Visuomeninių organizacijų įstatymo 2 straipsnis nustato, kad visuomeninė organizacija - tai Lietuvos Respublikos piliečių ir (ar) užsieniečių, nuolat gyvenančių Lietuvoje, savanoriškas susivienijimas, sudarytas bendriems narių poreikiams ir tikslams, kurie nėra priešingi Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, tenkinti bei įgyvendinti. Įstatymo 3 straipsnis nustato, kad draudžiama steigti ir veikti visuomeninėms organizacijoms, kurių tikslas arba veikimo būdai - prievarta nuversti ar pakeisti Lietuvos Respublikos konstitucinę santvarką arba pažeisti Lietuvos Respublikos teritorijos vientisumą, propaguoti karą ir smurtą, autoritarinį ar totalitarinį valdymą, kurstyti rasinę, religinę, socialinę nesantaiką, varžyti žmogaus teises ir laisves bei atlikti veiksmus, prieštaraujančius Lietuvos Respublikos įstatymams ir visuotinai pripažintoms tarptautinės teisės normoms, veikti dėl kitų valstybių interesų, jeigu jie yra priešingi Lietuvos valstybės interesams.
240. Lietuvos Respublikoje neleidžiama steigti visuomeninių organizacijų, kurių nariai vienijasi organizacijų, veikusių prieš Lietuvos Respublikos nepriklausomybę ir teritorijos vientisumą, pagrindu. Remiantis Visuomeninių organizacijų įstatymo 4 straipsniu, visuomeninės organizacijos steigėjais gali būti

Lietuvos Respublikos piliečiai ir (arba) užsieniečiai, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikos teritorijoje.

241. Visuomeninių organizacijų įstatymo 8 straipsnis nustato, kad visuomeninių organizacijų nariais gali būti Lietuvos Respublikos piliečiai ir (ar) užsieniečiai, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, kuriems yra sukakę 18 metų, o visuomeninių organizacijų, kurios savo veikla tenkina vaikų ir jaunimo poreikius, nariais gali būti ir jaunesni kaip 18 metų asmenys.
242. Visuomeninių organizacijų įstatymas nustato organizacijos registravimo būtinybę. Įstatymo 17 straipsnis nurodo, kad Visuomeninės organizacijos, kurios veikla apima daugiau kaip vienos apskrities teritoriją, ir tarptautinių visuomeninių organizacijų Lietuvos skyrių įstatus registruoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Visuomeninės organizacijos, kurios veikla apima daugiau kaip vienos savivaldybės teritoriją ir kurios buveinė yra apskrities centre ar kitoje apskrities teritorijoje - miesto ar kaimo gyvenamojoje vietovėje, įstatus registruoja apskrities viršininkas. Visuomeninės organizacijos, kurios veikla apima vieno rajono ar miesto teritoriją, įstatus registruoja savivaldybės vykdomoji institucija. Šiuo metu Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija yra įregistravusi 1433 visuomenines organizacijas. Be to, šiuo metu Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijoje yra registruotos 35 politinės partijos.
243. Visuomeninių organizacijų įstatymo 19 straipsnis nustato pagrindus, kuriais remiantis gali būti atsisakoma registruoti visuomeninę organizaciją. Visuomeninės organizacijos įstatai neregistruojami, jeigu juose nurodyti organizacijos tikslai ir uždaviniai, veiklos būdai prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, visuomeninių organizacijų įstatymui ar kitiems įstatymams, Vyriausybės nutarimams; yra anksčiau tuo pačiu pavadinimu įregistruoti visuomeninės organizacijos įstatai; nesilaikyta Visuomeninių organizacijų įstatyme numatytos organizacijos steigimo tvarkos ir įstatų registravimo tvarkos reikalavimų; pateiktų registruoti dokumentų duomenys neatitinka tikrovės. Atsisakius įregistruoti įstatus, pareiškėjams apie tai pranešama raštu ne vėliau kaip per 5 dienas nuo sprendimo priėmimo ir nurodomi konkretūs atsisakymo motyvai. Atsisakymas registruoti visuomeninės organizacijos įstatus gali būti apskundžiamas teismui per vieną mėnesį nuo atsisakymo gavimo dienos.

23 straipsnis

244. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.157), Lietuvos Respublikos Konstitucija (38 straipsnio 1 dalis) įtvirtina nuostatą, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.
245. Šių Konstitucijos nuostatų įgyvendinimą užtikrina Civilinis kodeksas, įsigaliojęs nuo 2001 m. liepos 1 d. Iki tol santuokos ir šeimos klausimus reguliavo 1969 m. priimtas Santuokos ir šeimos kodeksas.
246. Civilinio kodekso trečioji knyga "Šeimos teisė" nustato bendruosius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus ir reglamentuoja santuokos sudarymo, jos galiojimo bei nutraukimo pagrindus, tvarką, sutuoktinių turtines ir asmenines neturtines teises, vaikų kilmės nustatymą, vaikų ir tėvų bei kitų šeimos narių tarpusavio teises ir pareigas, įvaikinimo, globos ir rūpybos, civilinės būklės aktų registravimo tvarkos pagrindinius nuostatus.
247. Šeimos santykių teisinis reglamentavimas grindžiamas monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir

interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais. Šeimos įstatymai ir jų taikymas turi užtikrinti šeimos ir jos reikšmės visuomenėje stiprinimą, šeimos narių tarpusavio atsakomybę už šeimos išsaugojimą ir vaikų auklėjimą, galimybę visiems šeimos nariams tinkamai įgyvendinti savo teises ir apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo netinkamos kitų šeimos narių bei kitų asmenų ir kitokių veiksmų įtakos.

248. Asmenys savo nuožiūra įgyvendina šeimos teises ir nevaržomi jomis naudojasi, taip pat ir teise į šeimos teisių gynybą. Atsisakymas nuo šeimos teisės ar jos įgyvendinimo nepanaikina šios teisės, išskyrus įstatymų numatytus atvejus. Įgyvendindami šeimos teises ir vykdydami šeimos pareigas, asmenys privalo laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles, geros moralės principus ir veikti sąžiningai. Draudžiama piktnaudžiauti šeimos teisėmis, t.y. draudžiama jas įgyvendinti tokiu būdu ir priemonėmis, kurios pažeistų ar varžytų kitų asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus ar darytų žalos kitiems asmenims. Jeigu asmuo piktnaudžiauja šeimos teise, teismas gali atsisakyti ją ginti. Šeimos teises gina teismas, globos ir rūpybos bei kitos valstybės ar visuomeninės institucijos Civilinio kodekso numatytais būdais. Teismas ir kitos institucijos turi siekti, kad šalys išspręstų ginčą taikiai – tarpusavio susitarimu, ir visokeriopai padėti šalims pasiekti bet kokį susitarimą.
249. Vadovaujantis Civilinio kodekso 3.7 straipsnyje įtvirtintu santuokos apibrėžimu, santuoka yra įstatymų nustatyta tvarka įformintas savanoriškas vyro ir moters susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Santuoka leidžiama sudaryti tik su skirtingos lyties asmeniu.
250. Civiliniame kodekse vienodai pripažįstama tiek civilinė, tiek bažnytinė santuoka (sudarius bažnytinę santuoką, nėra privalomas pakartotinis civilinis santuokos įregistravimas (3.24 straipsnis)). Santuokos sudarymas bažnyčios (konfesijų) nustatyta tvarka sukelia tokias pat teises pasekmes, kaip ir santuokos, sudarytos civilinės metrikacijos įstaigoje, jeigu sudarant tokią santuoką nebuvo pažeisti Civiliniame kodekse numatyti santuokos sudarymo reikalavimai, santuoka buvo sudaryta Lietuvos Respublikoje įregistruotų ir valstybės pripažintų religinių organizacijų kanonų nustatyta procedūra ir toks santuokos sudarymas bažnyčios (kanonų) nustatyta tvarka buvo įtrauktas į apskaitą civilinės metrikacijos įstaigoje (3.25 straipsnis).
251. Civilinio kodekso 3.14 straipsnyje numatytas santuokos sudarymo amžius – 18 metų. Tačiau išimtiniais atvejais norinčio tuoktis, tačiau neturinčio 18 metų asmens prašymu teismas turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip 3 metais. Dėl nėštumo teismas gali duoti leidimą tuoktis ir jaunesniems nei 15 metų amžiaus asmenims (3.14 straipsnio 3 dalis). Mažinant santuokinį amžių turi būti išklausa tėvų, globėjų ar rūpintojų nuomonė šiuo klausimu, o taip pat atsižvelgiama į nepilnamečio psichinę bei psichologinę būklę, turtinę padėtį ir kitas svarbias priežastis.
252. Draudžiama tuoktis artimiesiems giminaičiams, bei asmenims įsiteisėjusiu teismo sprendimu pripažintiems neveiksniais. O taip pat, įstatymas draudžia sudaryti kitą santuoką asmenims, jau sudariusiems santuoką ir jos įstatymų nustatyta tvarka nenutraukus.
253. Nesilaikius įstatyme nustatytų santuokos sudarymo sąlygų, santuoka teismo gali būti pripažinta negaliojančia.
254. Lietuvos Respublikos Konstitucija skelbia, kad santuoka yra sudaroma laisvu vyro ir moters susitarimu. Civilinio kodekso 3.8 straipsnis numato, kad susitarimas tuoktis negali būti įgyvendintas prievarta, o šio kodekso 3.13

straipsnis sako, kad santuoka sudaroma laisva vyro ir moters valia ir bet koks grasinimas, prievarta ar kitokie valios trūkumai yra pagrindas santuoką pripažinti negaliojančia.

255. Sudarę santuoką, sutuoktiniai įgyja Civiliniame kodekse numatytas teises ir pareigas. Pagal minėto kodekso 3.26 straipsnio 2 dalį sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam bei vaikams santuokos sudarymo, jos trukmės ir jos nutraukimo klausimais. Be to, sutuoktiniai susitarimu negali atsisakyti teisių ar panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė. Įstatymas taip pat numato, kad sutuoktiniai turi būti lojalūs ir vienas kitą gerbti, vienas kitą remti materialiai ir moraliai.
256. Jeigu sutuoktiniai negali susitarti dėl savo pareigų vykdymo ar teisių įgyvendinimo, bet kuris sutuoktinis turi teisę kreiptis į teismą, kad teismas išspręstų jų ginčą. Teismas, sprenddamas sutuoktinių ginčą, privalo imtis priemonių sutuoktiniams sutaikyti, o priimdamas sprendimą dėl sutuoktinių ginčo, teismas privalo atsižvelgti į sutuoktinių nepilnamečių vaikų ir visos šeimos interesus.
257. Sutuoktinis be kito sutuoktinio sutikimo neturi teisės perleisti, įkeisti, išnuomoti ar kitokiu būdu suvaržyti teisę į kilnojamąjį daiktą, naudojamą šeimos namų ūkyje. Sutuoktinis, be kurio sutikimo buvo sudarytas toks sandoris, turi teisę reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu.
258. Jeigu sutuoktiniai nėra sudarę vedybų sutarties, jų turtui taikomas įstatymų nustatytas turto teisinis režimas. Sutuoktiniai turi teisę sudaryti vedybų sutartį ir savo nuožiūra nustatyti savo turto teisinį režimą. Vedybų sutarties sąlygos, prieštaraujančios imperatyvioms įstatymų normoms, gerai moralei arba viešajai tvarkai, yra niekinės ir negalioja. Turtu, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sutuoktiniai naudojasi, jį valdo ir juo disponuoja bendru sutarimu. Preziumuojama, kad sutuoktinių bendro turto dalys yra lygios. Nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo galima nukrypti tik Civilinio kodekso numatytais atvejais.
259. Santuoka baigiasi, kai vienas sutuoktinis miršta arba santuoka nutraukiama įstatymų nustatyta tvarka. Santuoka gali būti nutraukta abiejų sutuoktinių bendru sutikimu, vieno sutuoktinio prašymu arba dėl sutuoktinių (sutuoktinio) kaltės. Teismas priima sprendimą santuoką nutraukti, jeigu įsitikina, kad santuoka faktiškai iširo. Santuoka laikoma iširusia, jeigu sutuoktiniai kartu bendrai nebegyvena ir negalima tikėtis, kad jie vėl pradės gyventi kartu. Teismas, savo sprendimu nutraukdamas santuoką, patvirtina ir sutuoktinių pateiktą sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje sutuoktiniai turi aptarti savo nepilnamečių vaikų ir vienas kito išlaikymo, nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir dalyvavimo juos auklėjant klausimus bei kitas savo turtines teises ir pareigas. Jeigu sutartis dėl santuokos nutraukimo pasekmių prieštarauja viešajai tvarkai ar iš esmės pažeidžia sutuoktinių nepilnamečių vaikų ar vieno sutuoktinio teises ir teisėtus interesus, teismas sutarties netvirtina, o bylą dėl santuokos nutraukimo sustabdo, kol sutuoktiniai sudarys naują sutartį. Jeigu per šešis mėnesius nuo bylos sustabdymo dienos sutuoktiniai neįvykdo teismo nurodymų dėl sutarties turinio, teismas prašymą palieka nenagrinėtą.
260. Kai santuoką prašo nutraukti vienas iš sutuoktinių, teismas, atsižvelgdamas į vieno sutuoktinio amžių, santuokos trukmę, sutuoktinių nepilnamečių vaikų interesus, gali atsisakyti nutraukti santuoką, jeigu santuokos nutraukimas padarytų esminės turtinės ar neturtinės žalos vienam sutuoktiniui ar jų nepilnamečiams vaikams.

261. Teismas, nutraukdamas santuoką, turi išspręsti sutuoktinių nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo, taip pat vieno sutuoktinio išlaikymo bei jų bendro turto padalijimo klausimus, išskyrus atvejus, kai turtas padalytas bendru sutuoktinių susitarimu, patvirtintu notarine tvarka. Teismas, priimdamas sprendimą dėl santuokos nutraukimo, priteisia išlaikymą to reikalingam buvusiam sutuoktiniui, jeigu išlaikymo klausimai nenustatyti sutuoktinių sudarytoje sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių. Sutuoktinis neturi teisės į išlaikymą, jeigu jo turimas turtas ar gaunamos pajamos yra pakankami visiškai save išlaikyti. Preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnamečių vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės. Sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka, neturi teisės į išlaikymą.
262. Teismas, sprenddamas išlaikymo priteisimo ir jo dydžio klausimus, privalo atsižvelgti į santuokos trukmę, išlaikymo reikalingumą, abiejų buvusių sutuoktinių turtinę padėtį, jų sveikatos būklę, amžių, taip pat į jų darbingumą, nedarbingo sutuoktinio įsidarbinimo galimybes bei kitas svarbias aplinkybes. Visais atvejais, kai sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų ir kai šeimos klausimai (santuokos nutraukimas, turto dalybos, išlaikymo priskyrimas ir pan.), yra sprendžiami teisme, nagrinėjant bylą turi dalyvauti valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas, kuris pateikia savo išvadą ar nebus pažeistos vaikų teisės. Vaikų teisių apsaugos pagrindinės nuostatos yra įtvirtintos ir vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme. Tarp šiame įstatyme taip pat nustatyta, kad vaikui nuosavybės teise priklausančiu turtu tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai gali disponuoti tik turėdami vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams; dalijant turtą, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių (tėvų) nuosavybė, visais atvejais turi būti atsižvelgta į vaikų turtinius interesus; kai tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai netinkamai vykdo arba nevykdo šiame įstatyme nustatytų reikalavimų, tai įkeičiant, parduodant arba dovanojant būstą, kuriame gyvena vaikas, būtina vaiko teisių apsaugos institucijos išvada, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams.

24 straipsnis

263. Čia pateikiama informacija papildo ir pakeičia pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, paras.178-211) esančią informaciją pagal Pakto 24 straipsnį.
264. Lietuvos Respublika yra prisijungusi prie eilės tarptautinių sutarčių, kurios skirtos vaikų teisių apsaugai. 1997 m. Lietuvos Respublika prisijungė prie 1993 m. Hagos konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje; 2001 m. Lietuvos Respublika prisijungė prie Konvencijos dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje bei prie Konvencijos dėl išlaikymo pareigoms taikytinos teisės. 2002 m. Lietuvos Respublika prisijungė prie Konvencijos dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis, pripažinimo ir vykdymo bei Konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. 2002 m. vasario 13 d. pasirašė 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinį protokolą dėl vaikų dalyvavimo kariniuose konfliktuose.
265. Naujasis Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas įtvirtina vaikų teises (XI skirsnis "Tėvų teisės ir pareigos vaikui").

266. Kiekvienam vaikui garantuojama teisė gyventi bei sveikai vystytis ir nuo gimimo turėti vardą ir pavardę (3.161 straipsnio 1 dalis). Vaikas turi teisę žinoti savo tėvus, jei tai nekenkia jo interesams ar įstatymai nenumato ko kita (3.161 straipsnio 2 dalis). Vaikas turi teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamas ir aprūpinamas savo tėvų šeimoje, bendrauti su tėvais, nesvarbu, ar tėvai gyvena kartu, ar skyrium, bendrauti su giminaičiais, jei tai nekenkia vaiko interesams (3.161 straipsnio 3 dalis).
267. Vaikų, gimusių nesusituokusiems tėvams, ir vaikų, gimusių susituokusiems tėvams, teisės yra lygios (3.161 straipsnio 5 dalis). Tėvams nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium, vaikų teisės nesikeičia (3.161 straipsnio 6 dalis).
268. Kai sprendžiamas bet koks su vaiku susijęs klausimas, vaikas, sugebantis suformuluoti savo pažiūras, turi būti išklaustas tiesiogiai, o jei tai neįmanoma, – per atstovą ir priimant sprendimą į jo norus turi būti atsižvelgta, jei tai neprieštarauja paties vaiko interesams. Sprendžiant klausimą dėl globėjo (rūpintojo) paskyrimo ar įvaikinimo, į vaiko norus turi būti atsižvelgiama išskirtinai (3.164 straipsnio 1 dalis).
269. Jei vaikas mano, kad tėvai pažeidinėja jo teises, jis turi teisę savarankiškai kreiptis gynybos į valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją, o nuo keturiolikos metų – ir į teismą (3.164 straipsnio 2 dalis).
270. Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis (3.165 straipsnis). Tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus (3.165 straipsnio 2 dalis). Visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu. Jeigu tėvai nesusitaria, ginčijamą klausimą sprendžia teismas (3.165 straipsnio 3 dalis).
271. Civilinio kodekso XXI skyrius reglamentuoja vaiko gimimo registravimą ir nustato registravimo tvarką. Remiantis Civiliniu kodeksu, vaiko gimimas registruojamas vaiko gimimo vietos arba tėvų ar vieno iš jų gyvenamosios vietos civilinės metrikacijos įstaigoje. Apie vaiko gimimą turi būti pareikšta ir vaiko gimimas turi būti įregistruotas per tris mėnesius nuo jo gimimo dienos, o jeigu vaikas gimė negyvas, – per tris paras nuo gimimo laiko (3.291 straipsnio 1 dalis). Pareiškimas dėl rasto vaiko gimimo įregistravimo turi būti paduotas per tris paras nuo vaiko radimo laiko (3.291 straipsnio 2 dalis). Įregistravus vaiko gimimą, išduodamas gimimo liudijimas (3.292 straipsnio 4 dalis).
272. Kiekvienam vaikui vardą suteikia tėvai (3.166 straipsnis). Vaikui vardas (vardai) suteikiamas tėvų susitarimu. Tėvui ir motinai nesusitarus dėl vaiko vardo, vardas vaikui suteikiamas teismo nutartimi. Registruojant vaiko, kurio tėvai nežinomi, gimimą, vaikui vardą suteikia valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija. Kiekvienam vaikui yra suteikiama tėvų pavardė (3.167 straipsnis). Kai tėvų pavardės skirtingos, vaikui suteikiama tėvo ar motinos pavardė tėvų susitarimu. Tėvui ir motinai nesusitarus, vieno iš tėvų pavardė suteikiama teismo nutartimi. Registruojant vaiko, kurio tėvai nežinomi, gimimą, vaikui pavardę suteikia valstybinė vaikų teisių apsaugos institucija.
273. Civilinio kodekso 2.14 straipsnis nustato, kad nepilnamečio asmens gyvenamąją vietą laikoma jo tėvų ar globėjų (rūpintojų) nuolatinė gyvenamoji vieta.
274. Civilinio kodekso 3.155 straipsnis įtvirtina taisyklę, kad vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi. Tėvai turi teisę ir pareigą dorai

auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje, o Kodekso 3.156 straipsnis numato, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios. Tėvai turi lygias teises ir lygias pareigas savo vaikams, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia ar tėvams gyvenant skyrium.

275. Vaikas, kurio tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, nesvarbu, kur tėvai gyvena (CK 3.170 straipsnio 2 dalis).
276. Siekiant apsaugoti nepilnamečius vaikus nuo žalingo tėvų elgesio poveikio, Civilinio kodekso 3.179 straipsnis numato, kad tais atvejais, kai tėvai (tėvas ar motina) negyvena kartu su vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (dėl ligos ir pan.) ir reikia nuspręsti, kur turi gyventi vaikas, teismas gali nuspręsti atskirti vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos). Jei nepalankios aplinkybės susiklosto vienam iš tėvų, o kitas gali gyventi kartu su vaiku ir auklėti jį, vaikas atskiriamas tik nuo to iš tėvų. Atskirtam nuo tėvų vaikui išsaugomos visos asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos, pagrįstos giminyste. Atskyrus vaiką nuo tėvų (tėvo ar motinos), tėvai netenka teisės gyventi kartu su vaiku ir reikalauti jį grąžinti iš kitų asmenų. Kitomis teisėmis tėvai gali naudotis tiek, kiek tai įmanoma negyvenant kartu su vaiku.
277. Be to, Civilinio kodekso 3.180 straipsnis numato, kad kai tėvai (tėvas ar motina) vengia atlikti savo pareigas auklėti vaikus, piktnaudžiauja tėvų valdžia, žiauriai elgiasi su vaikais, daro žalingą įtaką vaikams savo amoraliu elgesiu arba nesirūpina vaikais, teismas gali priimti sprendimą dėl laikino ar neterminuoto tėvų (tėvo ar motinos) valdžios apribojimo.
278. Civilinio kodekso trečiosios knygos XVIII skyrius reglamentuoja nepilnamečių globos ir rūpybos klausimus. Remiantis Civiliniu kodeksu, globa nustatoma vaikams, kurie neturi keturiolikos metų. Rūpyba nustatoma vaikams, sulaukusiems keturiolikos metų. Vaiko globos (rūpybos) tikslas - užtikrinti vaiko auklėjimą ir priežiūrą aplinkoje, kurioje jis galėtų saugiai tinkamai augti, vystytis ir tobulėti.
279. Pagal Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 8 ir 9 straipsnius vaikas, kurio abu tėvai jo gimimo metu buvo Lietuvos Respublikos piliečiai, yra Lietuvos Respublikos pilietis nepriklausomai nuo to, ar jis gimė Lietuvos Respublikos teritorijoje, ar už jos ribų. Esant skirtingai tėvų pilietybei, jeigu vaiko gimimo metu vienas iš jų buvo Lietuvos Respublikos pilietis, vaikas yra Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu jis gimė Lietuvos Respublikos teritorijoje arba jis gimė už Lietuvos Respublikos ribų, bet tėvų arba vieno iš jų nuolatinė gyvenamoji vieta tuo metu buvo Lietuvos Respublikos teritorijoje. Esant skirtingai tėvų pilietybei, jeigu vaiko gimimo metu vienas iš jų buvo Lietuvos Respublikos pilietis ir jeigu tuo metu abiejų tėvų nuolatinė gyvenamoji vieta buvo už Lietuvos Respublikos ribų, vaiko, gimusio už Lietuvos Respublikos ribų, pilietybė iki jam sukaks 18 metų, nustatoma pagal tėvų susitarimą.
280. Pagal Pilietybės įstatymo 10 straipsnį asmenų be pilietybės, nuolat gyvenančių Lietuvos Respublikoje, vaikas, gimęs Lietuvos Respublikos teritorijoje, įgyja Lietuvos Respublikos pilietybę.
281. To paties įstatymo 11 straipsnyje yra nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje rastas vaikas, kurio abu tėvai nežinomi, laikomas gimusiu Lietuvos Respublikoje

- ir yra Lietuvos Respublikos pilietis, jeigu nepaaiškės aplinkybių, dėl kurių jis įgytų kitokį statusą.
282. Vaikas, kurio vienas iš tėvų vaiko gimimo metu buvo Lietuvos Respublikos pilietis, o kitas buvo asmuo be pilietybės arba nežinomas, yra Lietuvos Respublikos pilietis nepriklausomai nuo gimimo vietos.
283. Lietuvos Respublikos įstatymai nustato nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės specifiką. Naujajame Baudžiamajame kodekse nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus reglamentuoja atskiras skyrius. Šio skyriaus nuostatos taikomos asmenims, kuriems nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo suėję aštuoniolika metų, o kai kurios šio skyriaus nuostatos gali būti taikomos asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu buvo suėję aštuoniolika metų, bet nebuvo suėję dvidešimt vieneri metai, jeigu teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes, o prireikus - į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų šio kodekso numatytą paskirtį.
284. 2000 m. gegužės 25 d. priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, kurio pagrindinis tikslas - sudaryti teisinis prielaidas, leidžiančias užtikrinti Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko teisių apsauga susijusių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, taip pat kontroliuoti valstybės, savivaldybių, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir privačių asmenų veiklą, dėl kurios gali būti pažeidžiamos vaiko teisės ir jo teisėti interesai.
285. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas nustatė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos principus, teisinius pagrindus, kompetenciją, teises ir pareigas bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusą – ši įstaiga yra savarankiška (atskaitinga tik Seimui) vaiko teisių laikymosi priežiūros ir kontrolės valstybės institucija, išlaikoma iš valstybės biudžeto.
286. Atsižvelgiant į konstitucinius pagrindus ir remiantis minėtu įstatymu, 2000 m. liepos 18 d. buvo priimtas Seimo nutarimas „Dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos“. Šis nutarimas konkretizavo Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijas ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos teisinius pagrindus ir juo nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. buvo įsteigta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.
287. Siekiant apginti nepilnamečių vaikų interesus, vaiko teisių apsaugos kontrolierius kreipiasi į atitinkamas valstybės institucijas su prašymu priimant atitinkamus sprendimus atsižvelgti ir nepažeisti teisės aktais garantuotų vaiko teisių. Pavyzdžiui, į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą dažnai kreipiamasi dėl nepilnamečių teisių į gyvenamąjį būstą gynimo. Yra daug atvejų, kai kontrolieriaus įsikišimo dėka gyvenamoji vieta buvo sugrąžinta ar palikta šeimai ir tokiu būdu buvo apginta įstatymo vaikui garantuota teisė į gyvenamąjį būstą. Nereti atvejai, kai į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipiamasi vykstant ar jau esant priimtam teismo sprendimui iškeldinti šeimą, kurioje auga nepilnamečiai vaikai, iš užimamo būsto. Ypač dažnai tai nutinka tėvams nesugebant atsiskaityti keletą metų iš eilės už buto nuomą bei komunalines paslaugas žinybiniuose butuose. Tokiais atvejais vaiko teisių apsaugos kontrolierius, kreipdamasis į atitinkamą instituciją su prašymu atsižvelgti į teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises ir teismo sprendimo vykdymo metu imtis priemonių, kad būtų išvengta vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, gali tikėtis tik institucijos geranoriškumo sprendžiant susidariusią problemą.

288. Kontrolierius visada atkreipia vaikų teisių apsaugos tarnybų dėmesį, kad, sprendžiant suaugusių žmonių tarpusavio nesutarimus, visuomet ir bet koku atveju turi būti išskiriami vaiko interesai ir priimant atitinkamą sprendimą pirmenybė būtų teikiama jiems.
289. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įvertindamas gaunamus nusiskundimus tarnybų, taip pat kitų institucijų veikla, teikė siūlymus atitinkamiems vadovams įvertinti savo darbuotojų priimtus sprendimus ir imtis drausminių priemonių šių asmenų atžvilgiu.
290. Yra atveju, kai tik įsikišus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai Vaiko teisių apsaugos tarnyba atsisakė išduoti leidimą atitinkamam sandoriui nekilnojamuoju turtu, ir nepilnamečio teisės bei teisėti interesai buvo apginti.
291. Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių taip pat kreipiamasi smurtavimo vaikų atžvilgiu atvejais. Aiškinantis smurtavimo atvejus bendradarbiaujama su tardymo, prokuratūros ir kitomis teisėsaugos institucijomis, siekiant paspartinti nusikaltimų ar administracinių teisės pažeidimų tyrimą. Tuo tarpu pagrindinė kontrolieriaus funkcija – išsiaiškinti, ar asmens veika (ne)buvo pažeistos vaiko teisės.
292. Per 2001 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo 106 skundus raštu dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo, iš jų 18 asmenų skundų Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai buvo persiųsti kitų valstybės institucijų.
293. Per minėtą laikotarpį gauta apie 250 nusiskundimų žodžiu (telefonu, pokalbių, susitikimų metu). Remiantis šiais nusiskundimais, taip pat atsižvelgiant į žiniasklaidos publikacijas dėl pažeistų vaiko teisių bei teisėtų interesų, vaiko teisių apsaugos kontrolierius pradėjo 14 tyrimų savo iniciatyva. Dėl kitokių, nepriklausančių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijai, nusiskundimų interesantai buvo nukreipti į kompetentingas institucijas arba jų keliamos problemos buvo išspręstos kitu būdu.

25 straipsnis

294. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.212-215), Pakto 25 straipsnyje įtvirtintas nuostatas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, o detalai reglamentuoja specialūs įstatymai (1992 m. Seimo rinkimų įstatymas (2000 m. liepos 19 d. nauja įstatymo redakcija), 1994 m. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas (1999 m. lapkričio 4 d. nauja įstatymo redakcija), 1992 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas (2002 m. birželio 20 d. nauja įstatymo redakcija)).
295. Remdamiesi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsniu, piliečiai turi teisę lygiomis sąlygomis stoti į Lietuvos Respublikos valstybinę tarnybą. Reikalavimai, kurie yra keliami stojantiems į valstybės tarnybą yra sukonkretinami Valstybės tarnybos įstatyme.
296. Lietuvos Respublikos piliečiai, priklausantys etninėms ir tautinėms mažumoms, turi tokias pat teises dalyvauti valstybės valdyme.
297. Rusų ir lenkų tautinių mažumų atstovai yra susibūrę į politines partijas ir politines organizacijas, kurių nariai dalyvauja šalies politiniame gyvenime ir valstybės valdyme.
298. Pateikiame informaciją apie tautinių mažumų politinių partijų ir politinių organizacijų dalyvavimą rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą (parlamentą).

Tautinių mažumų partijos ir politinės organizacijos (1992 – 2000)

Partija/organizacija	Įkurta	įregistruota	Narių skaičius	Atstovavimas parlamente			
				1990	1992	1996	2000
Lenkų sąjunga*	1989 05 05	1992 08 10	10 000	8	4	–	–
Lenkų rinkimų akcija	1994 08 28	1994 10 21	1000	–	–	2	2
Lietuvos piliečių aljansas	1996 07 29 Tautinių mažumų aljansas	1997 02 06	800	–	–	–	–
Lietuvos rusų sąjunga	1995 10 28	1995 12 28	500	–	–	–	2

LR Seimo sudėtis pagal tautybes

Tautybė	1992	1996	2000
Lietuviai	131	127	127
Lenkai	6	3	6
Rusai	3	2	8
Žydai	1	1	-

26 straipsnis

299. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, paras.227-228), Lietuvos įstatymai visiškai garantuoja lygybę įstatymui ir teisę į vienodą, be jokios diskriminacijos įstatymo apsaugą.

300. Šie principai įtvirtinti visuose Lietuvos Respublikos įstatymuose. Ir naujieji Lietuvos įstatymai ar įstatymų pakeitimai, priimti po pirminio pranešimo pateikimo Jungtinėms Tautoms, draudžia bet kokią diskriminaciją rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių arba kokių nors kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, turtinės padėties, gimimo ar kokio nors kito požymio pagrindu.

301. 2002 m. kovo 14 d. priimtame naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (įsigalios nuo 2003 m. sausio 1 d.) garantuojama visiška asmenų lygybė prieš įstatymą. Šio Kodekso 6 straipsnio 2 dalis skelbia: „Teisingumas baudžiamosiose bylose vykdomas vadovaujantis principu, kad įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs nepaisant kilmės, socialinės ir turtinės padėties, tautybės, rasės, lyties, išsilavinimo, kalbos, religinių ar politinių pažiūrų, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų aplinkybių“; 6 straipsnio 3 dalis: „Draudžiama kam nors teikti privilegijų arba daryti apribojimus dėl kokių nors aplinkybių bei žmogaus asmeninių savybių, socialinės bei turtinės padėties“.

302. Naujasis Lietuvos Respublikos Darbo kodeksas (priimtas 2002 m. birželio 4 d; įsigalios 2003 m. sausio 1 d.), įtvirtina darbo teisės subjektų lygybę, nepaisant jų lyties, seksualinės orientacijos, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, pilietybės ir

socialinės padėties, tikėjimo, santuokinės ir šeiminės padėties, amžiaus, įsitikinimų ar pažiūrų, priklausomybės politinėms partijoms ir visuomeninėms organizacijoms, aplinkybių, nesusijusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis (2 straipsnis).

303. 2002 m. vasario 28 d. priimto naujojo Civilinio proceso kodekso (įsigalios 2003 m. sausio 1 d.) 5 straipsnis nustato, kad kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas. Be to, Kodekso 6 straipsnis nurodo, kad teisingumą civilinėse bylose vykdo tik teismai vadovaudamiesi asmenų lygybės įstatymui ir teismui principu, nepaisydami jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, užsiėmimo rūšies ir pobūdžio, kitų aplinkybių.
304. 1998 m. gruodžio 17 d. buvo priimtas naujas Lietuvos Respublikos įstatymas “Dėl užsieniečių teisinės padėties”, kurio 3 straipsnis nustato, kad užsieniečiai Lietuvos Respublikoje yra lygūs pagal įstatymus, neatsižvelgiant į jų rasę, lytį, odos spalvą, kalbą, religiją, politinius ar kitokius įsitikinimus, nacionalinę ir socialinę kilmę, priklausymą tautinei mažumai, nuosavybę, gimimo vietą ar kokią nors kitokią padėtį.
305. 2000 m. spalio 17 d. priimto naujo Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 4 straipsnis skelbia, kad policija, vadovaudamasi įstatymais ir kitais teisės aktais, nešališkai gina visus asmenis, esančius Lietuvos Respublikos teritorijoje, nepaisydama jų tautybės, rasės, lyties, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų.
306. Remiantis neseniai padarytu (2002 m. sausio 25 d.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimu, teisė rinkti ir būti renkamiems į savivaldybių tarybas, suteikta visiems atitinkamo administracinio vieneto nuolatiniais gyventojams (t.y. ne tik Lietuvos Respublikos piliečiams).

27 straipsnis

307. Kaip nurodyta pirminiame pranešime (CCPR/C/81/Add.10, para.235), Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja tautinėms mažumoms priklausantiems asmenims teisę puoselėti savo kultūrą, išpažinti ir praktikuoti savo religiją ar naudotis gimtąja kalba. Numatyta valstybės parama tautinėms mažumoms.
308. 2000 m. Lietuvos Respublika prisijungė prie Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos. Remdamasi konvencijoje įtvirtintu reikalavimu, 2001 m. spalio mėn. Lietuva pateikė pranešimą apie priemones, kurių imtasi įgyvendinant Lietuvoje šios Konvencijos nuostatas.
309. Šiuo metu šalyje priskaičiuojama 121 skirtingų tautybių gyventojų. Jų skaičius yra labai nevienodas, svyruoja nuo kelių šimtų tūkstančių, pavyzdžiui, rusų ir lenkų, iki kelių šimtų ar tik dešimčių, kaip armėnų, bulgarų, graikų ir kitų.
310. 2002 m. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, gausiausios bendruomenės yra lietuviai (2 907 293 arba 83,45 proc. visų gyventojų), lenkai (234 989 arba 6,74 proc.), rusai (219 789 arba 6,31 proc.), baltarusiai – 42 866 arba 1,23 proc.), ukrainiečiai (22 488 arba 0,65 proc.), žydai (4 007 arba 0,12 proc.), vokiečiai (3 243 arba 0,09 proc.), totoriai (3 235 arba 0,09 proc.), latviai (2 955 arba 0,08 proc.), čigonai (2 571 arba 0,07), armėnai (1 477

- arba 0,04 proc.). Kitų tautybių – 6 138 arba 0,18 proc. Asmenys, nenurodę tautybės - 32 921 arba 0,94 procento visų gyventojų.
311. Lietuvoje siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas tautinių mažumų savimonei ir kultūrai ugdyti. Vyriausybė, siekdama apibrėžti kultūros politikos tikslus, principus ir uždavinius bei jų įgyvendinimo būdus, 2001 m. gegužės 14 d. patvirtino Lietuvos kultūros politikos nuostatas. Vienas iš svarbesnių kultūros politikos uždavinių yra remti Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrą ir švietimą. Kultūros politikos nuostatose yra pabrėžiama, kad Lietuvoje gyvenančios tautinės mažumos savo tradicijomis, kultūros paveldu, papročiais, gyvenimo būdu turtina krašto kultūrą. Valstybė, remdama tautinių mažumų kultūrą, siekia įtvirtinti kitų tautų Lietuvos piliečių kultūros teises, sudaryti sąlygas įsijungti į šalies gyvenimą, puoselėti jų kultūros tradicijas ir paveldą. Lietuvos kultūros politikos nuostatos nurodo paramos Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų kultūrai uždavinius: remti Lietuvoje gyvenančių tautinių mažumų kultūros programas, sudaryti sąlygas tautinėms mažumoms dalyvauti krašto kultūros gyvenime, skatinti Lietuvoje gyvenančių tautų kultūrinius ryšius.
312. Vyriausybė savo 2001 – 2004 m. programoje išipareigojo “užtikrinti valstybės paramą Lietuvos tautinių bendrijų kultūriniam vystymuisi. Garantuoti kultūrinių bendrijų, regionų, tautinių bendruomenių kultūrinės veiklos laisvę bei savarankiškumą”.
313. Rūpinantis tautinių mažumų kultūrinių poreikių tenkinimu, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdo Tautinių mažumų bendruomenių kultūrinės veiklos rėmimo programą. Įgyvendinant šią programą, lėšos tautinių mažumų visuomeninių organizacijų kultūrinei ir visuomenei veiklai skiriamos iš valstybės biudžeto.
314. 1998 m. Seimo pakeistame Visuomeninių organizacijų įstatyme įtvirtinta nuostata, kad visuomeninių organizacijų nariais gali būti ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir užsieniečiai, nuolat gyvenantys Lietuvos Respublikoje, kuriems yra sukakę 18 metų.
315. Remiantis 2002 m. duomenimis, 21 tautinių mažumų grupė yra įsteigę 266 įvairias nevyriausybinės organizacijas. Tarp aktyviausių minėtinos Lietuvos lenkų mokyklų mokytojų draugija “Macierz szkolna”, Rusų kultūros centras, Vilniaus rusų folkloro centras, Vilniaus ukrainiečių bendrija, Lietuvos žydų bendrija, Lietuvos čigonų bendrija “Čigonų laužas” ir kt.
316. Statistikos departamento duomenimis, 2001 m. Lietuvoje buvo 842 religinės bendruomenės ir veikė 838 maldos namai. Lietuvoje gausiausia Romos katalikų religinių bendruomenių (690) ir veikiančių jų maldos namų (701). Taip pat šalyje susikūrusios 54 evangelikų-liuteronų bendruomenės, turinčios 41 maldos namus, 12 evangelikų-reformatų bendruomenių, turinčių 9 maldos, 4 graikų apeigų katalikų bendruomenės, turinčios 1 maldos namus, 3 judėjų religinės bendruomenės, turinčios 2 maldos namus, 1 karaimų bendruomenė, turinti 2 maldos namus, 5 musulmonų bendruomenės, turinčios 5 maldos namus, 27 sentikių bendruomenės, turinčios 30 maldos namų ir 46 stačiatikių bendruomenės, turinčios 47 maldos namus. Religinės apeigos atliekamos lietuvių, rusų, lenkų, baltarusių, ukrainiečių, latvių, vokiečių, hebrajų, rumunų kalbomis. Lietuvos tradicinėms religinėms bendruomenėms valstybė teikia finansinę paramą iš valstybės biudžeto.
317. Kaip nustato 1998 m. Švietimo įstatymo 20 straipsnis, “valstybinėse ir savivaldybių švietimo įstaigose tėvų (ar vaiko globėjų) pageidavimu dvasinės vyresnybės įgalioti asmenys moko tikybos (valstybės pripažintų tradicinėmis

- konfesijų). Nelankantiems tikybos pamokų tuo metu dėstoma etika. Dvieju steigėjų (valstybės ar savivaldybių ir valstybės pripažintos tradicine religinės bendrijos) švietimo įstaigose tėvų (ar vaiko globėjų) pageidavimu mokiniai gali lankyti ne tikybos, bet etikos ar kitos tradicinės religijos pamokas”.
318. Nuo 2002 m. sausio 16 d. įsigaliojusios Tautinių mažumų švietimo nuostatos, kuriose atsispindi valstybės politika išsaugoti tautinei mažumai priklausančių asmenų teises į savo etnokultūrinę tapatybę bei apibrėžti tautinių mažumų švietimo institucinę struktūrą, ugdymo turinio ir proceso ypatumus, taip pat svarbiausius tautinių mažumų švietimo finansavimo principus. Tautinių mažumų švietimo nuostatos įtvirtina neformalųjį tautinių mažumų švietimą, kad būtų tenkinami tautinių mažumų poreikiai mokytis gimtosios kalbos ar tobulinti jos gebėjimus, supažindina besimokančiuosius su tautos istorija, tradicijomis, kultūros paveldu ir papročiais. Nustatyta, kad tautinių mažumų neformaliojo švietimo įstaigų tinkamiausia forma yra šeštadieninė/sekmadieninė. Nuostatose numatytas programinis tautinių mažumų neformaliojo švietimo finansavimas, kurio tvarką nustato Vyriausybė.
319. 2001-2002 m. Lietuvoje veikė 1953 bendrojo lavinimo mokyklos lietuvių mokomąja kalba. Tais pačiais metais aštuoniuose miestuose bei šešiolikoje rajonų veikia 206 bendrojo lavinimo tautinių mažumų mokyklų. Iš jų: 61 rusų; 80 lenkų; 1 baltarusių dėstomosiomis kalbomis ir 62 mišrios mokyklos, turinčios klases, kur mokymas vyksta tautinių mažumų kalba.
320. 2001-2002 m. mokslo metais bendrojo lavinimo mokyklose mokėsi 576 377 moksleiviai, iš jų: 509 812 – mokyklose lietuvių mokomąja kalba, 10 479 – mišrių mokyklų klasėse lietuvių mokomąja kalba; 30 531 – mokyklose rusų mokomąja kalba, 6 950 – mišrių mokyklų klasėse rusų mokomąja kalba; 14 629 – mokyklose lenkų mokomąja kalba, 7 081 – mišrių mokyklų klasėse lenkų mokomąja kalba; 176 – mokyklų baltarusių kalba, 32 – mišrios mokyklos klasėse baltarusių mokomąja kalba.
321. Negausioms ir nekompleksiškai gyvenančioms tautinėms grupėms gimtajai kalbai išmokti ir tobulinti valstybinėse bendrojo lavinimo mokyklose steigiamos klasės bei fakultatyvai, taip pat sekmadieninės mokyklos. Dabartiniu metu veikia 40 sekmadieninių mokyklų: 3 armėnų, 2 baltarusių, 2 graikų, 1 karaimų, 2 latvių, 6 lenkų, 1 romų, 2 rusų, 8 totorių, 6 ukrainiečių, 4 vokiečių ir 3 žydų. Šiose mokyklose mokiniai mokosi gimtosios kalbos, savo tautos istorijos, religijos bei etninės kultūros dalykų. Šalyje sudaromos sąlygos steigti ikimokyklinio ugdymo įstaigas arba bendrojo lavinimo mokyklas, kurti jose klases ar grupes, kuriose ugdymo procesas gali būti organizuojamas gimtąja kalba.
322. Kasdien transliuojama 10 minučių trukmės informacinė laida *Večernij vestnik* rusų kalba. Vieną kartą per savaitę transliuojama 15 minučių trukmės laida rusų kalba *Russkaja ulica*, lenkų kalba – *Rozmowy Wilenskie*, ukrainiečių kalba – *Trembita*, baltarusių kalba – *Vilenskij šytok*, du kartus per mėnesį – laida žydams – *Menora*, vieną kartą per mėnesį negausioms tautinėms mažumoms – laida *Labas* ir laida stačiatikiams – *Krikščionio žodis*.
323. Kai kurios nevalstybinės televizijos stotys, transliuojančios savo programas vietovėse, kuriose kompaktiškai gyvena tautinės mažumos, rengia laidas šių mažumų kalbomis: regioninėje Vilniaus televizijoje yra laida rusams *Nedelia*. Kitos stotys (11 kanalas, Vilsat, Sugardas) rengia informacines laidas rusų arba lenkų kalbomis. Minėtos privačios televizijos stotys taip pat retransliuoja Rusijos televizijų programas. Be to retransliuojama Lenkijos Polonijos TV programa.

- Lietuvoje veikiančios kabelinės televizijos operatoriai retransliuoja Rusijos, Baltarusijos, Lenkijos, Ukrainos ir kitų šalių televizijos kanalų programas.
324. Pagal Nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 4 straipsnį, nacionalinis transliuotojas turi užtikrinti, kad laidos būtų orientuotos įvairiems visuomenės sluoksniams, įvairaus amžiaus, įvairių tautybių ir įvairių įsitikinimų žmonėms. Lietuvos radijuje yra atskiras struktūrinis padalinys Tautinių bendrijų redakcija, kuri rengia laidas tautinėms mažumoms ir visuomenei svarbiausiais su tautinėmis mažumomis susijusiais klausimais. Lietuvos radijo I programoje kasdien transliuojama informacinė laida rusų kalba (trukmė 30 minučių). Lietuvos Radijo II programoje transliuojama 30 min. trukmės laida Santara, skirta visų Lietuvoje gyvenančių tautybių kultūrų, kalbos ir švietimo puoselėjimui, jų bendrijų gyvenimo problemoms nagrinėti. Šioje laidoje pokalbiai vyksta lietuvių, rusų, lenkų, baltarusių, ukrainiečių kalbomis. Kas antrą savaitę vyksta specialios laidos žydams ir ukrainiečiams. Visas šias laidas rengia žurnalistai, patys priklausantys tautinėms mažumoms.
325. Lietuvoje veikia privačios radijo stotys, transliuojančios programas šiomis tautinių mažumų kalbomis: rusų – *Russkoje radijo* (transliuoja laidas visą parą); lenkų – *Znad Wilii* (transliuoja laidas visą parą) bei *Baltijos bangų radijo stotis*, daug laidų transliuojanti baltarusių kalba. Laidas rusų kalba transliuoja ir vietinės radijo stotys Visagine ir Klaipėdoje.
326. Pastaruoju metu valstybės politikoje daug dėmesio skiriama Romų bendruomenės socialiniams – ekonominiais bei kultūriniais klausimams. Šiuo metu šalyje gyvena 2500 romų tautybės asmenų. Romai gyvena visoje šalies teritorijoje, tačiau daugiausia jų yra įsikūrę Vilniuje, Kaune, Panevėžyje, Šiauliuose ir kitose vietose. Dabar Lietuvoje yra 13 romų visuomeninių organizacijų: Vilniuje – 4, Kaune – 4, Panevėžyje, Pasvalyje, Šalčininkuose, Ukmergėje ir Prienuose po 1. Šios organizacijos pagal galimybes rūpinasi savo bendruomenės socialiniais ir kultūriniais poreikiais. Vilniuje, Kaune ir Panevėžyje susibūrė romų folkloriniai ansambliai. Romų organizacijų visuomeninę veiklą remia Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Kultūros ministerija bei savivaldybių kultūros skyriai.
327. Atsižvelgiant į savitą romų bendruomenės etninę identitetą ir kultūrą ir siekiant sudaryti sąlygas romų tautinei mažumai integruotis į Lietuvos visuomenės gyvenimą, 2000 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė Romų integracijos į Lietuvos visuomenę programą 2000 – 2004 m., kurią koordinuoja Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas. Šios programos priemonėmis numatoma spręsti romų švietimo, socialines, sveikatos problemas, padės išsaugoti savitą jų kultūrą ir tradicijas. Vykdam šią programą jau nemažai nuveikta – pastatytas ir 2001 m. rugsėjo mėnesį atidarytas Romų visuomenės centras, kuriame įsteigtos 2 priešmokyklinio ugdymo klasės, kurias lanko 26 vaikai, veikia dailės, muzikos, šokio būreliai, vyksta valstybinės kalbos, kompiuterių ir siuvimo kursai paaugliams ir suaugusiems kursai. Centre organizuojami seminarai ir paskaitos dėl profesinio mokymo programų parengimo ir adaptavimo, apie sanitarinį – higieninį švietimą, narkomanijos prevencijos priemonių parengimą. Taip pat teikiamos teisinio švietimo konsultacijos bei konsultacijos moterų visuomeninės veiklos inicijavimo, romų švietimo, socialiniais ir ekonominiais klausimais, kuriose aptariami asmens dokumentų tvarkymo, policijos veiksmų ir žmogaus teisių apsaugos, socialinės saugos ir darbo klausimai, ūkinės veiklos pradmenys, legalaus verslo steigimo pradžiamokslis ir pan. Romų visuomenės centro veiklos išplėtimas ir palaikymas yra labai realus kelias keisti romų šeimų nuostatas dėl

išsimokslinimo ir darbo bei skatinti jas imtis šios veiklos. Stengiamasi, kad šis darbas būtų atliekamas labai korektiškai, įtraukiant romų kultūros žinovus, pačius romus ir nepažeidžiant jų tautinio identiteto. Dabartiniu metu jau galima konstatuoti, kad po dviejų programos vykdymo metų išaugo visuomenės domėjimasis romų kultūra ir istorija, keičiasi visuomenės požiūris į romus, be to ir patys romai aktyviau dalyvauja, sprendžiant savo bendruomenės reikalus ir problemas.

328. Lietuvoje, sprendžiant nelengvas romų problemas, daug pastangų yra padėjusios nevyriausybinės organizacijos. Atviros Lietuvos fondas inicijavo projektus, padedančius visuomeninėms organizacijoms įgyti visuomeninės veiklos įgūdžių, organizavo jaunimo vasaros stovyklas bei vaikų vasaros poilsį, surengė seminarus, kuriuose pedagogai supažindinti su specialiais mokymo metodais, romų papročiais ir kultūra, žmogaus teisėmis. Lietuvos vaikų fondas jau nuo 1994 m. Vilniaus taboruose gyvenančius romus reguliariai aprūpina maisto produktais ir apranga.
329. Egzistuojančius stereotipus apie romus, neva jie patys nenori integracijos, yra linę į patriarchalinę-bendruomeninę gyvenimo būdą ir izoliaciją, kurie istoriškai buvę jų tapatybės išsaugojimo pagrindu, paneigia 2001 m. Tautinių mažumų ir išeivijos departamento iniciatyva atliktas išsamus sociologinis tyrimas. Jis rodo romų bendruomenės narių integracijos į Lietuvos visuomeninę gyvenimą tendencijas. Tyrimo duomenys parodo, kad romai nėra perdėm tradiciški ir jų užsisklendimo ar saviizoliacinės nuostatos nėra vyraujančios. Pavyzdžiui, apie ketvirtadalis respondentų nurodė, kad sutiktų nuomoti iš savivaldybės butą, tik 40 procentų kategoriškai atsisakytų tokios galimybės, o kiti dar apie tai pagalvotų. Tokie duomenys iš principo paneigia nusistovėjusią nuomonę, kad Romai nenori gyventi butuose atskiromis šeimomis. Tyrimo duomenys taip pat rodo, kad apie 90 procentų Vilniaus romų disponuoja asmeniniu dokumentu – pasu, likusi dalis dažniausiai turi migracijos dokumentą. Daugiau kaip 90 procentų nurodė, kad jie ir jų sutuoktiniai yra registruoti Vilniuje. Ši informacija rodo, kad dažnai išsakoma nuomonė, jog Romai neregistruoti ir todėl negali pasinaudoti sveikatos priežiūros ar kitomis paslaugomis, nėra pagrįsta. Remiantis tyrimo duomenimis, efektyvesnė romų integracija į Lietuvos visuomenės gyvenimą gali būti pasiekta, jei bus sudarytos palankios sąlygos vaikų ugdymui ir skatinama jų motyvacija įgyti išsilavinimą.
330. Siekiant didinti Vilniaus taboro gyventojų užimtumą bei jų dalyvavimą darbo rinkos politikos priemonėse, skatinamas valstybinių institucijų glaudesnis bendradarbiavimas su romų bendruomene bei pačios visuomenės domėjimasis romų padėtimi ir jos analizavimas. Tęsiant romų integracijos programą, rengiamas Vilniaus miesto romų darbinio mokymo ir užimtumo projektas. Norint išsiaiškinti pačių romų norą dalyvauti šiame projekte, jų požiūrį ir nuostatas į darbą ir Darbo biržos galimybes pasiūlyti darbo vietas, skatinamas Vilniaus Universiteto socialinių mokslų studentų aktyvumas rinkti ir apdoroti informaciją. Nemažai pastangų dedama unikalaus romų kultūros ir lingvistikos paveldo išsaugojimui. Nuo 2001 m. rugsėjo mėnesio Vilniaus Universitete, Kultūrinių bendrijų studijų centre Romani kalbą dėsto romė. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su romų bendruomenės atstovais pradėjo rengti Romani kalbos vadovėlį, kuris padės rašytinės Romani kalbos Lietuvoje pagrindus. Vilniaus Universiteto antropologai taip pat surinko vertingą medžiagą – Lietuvos romų gyvenimo istorijas, kurias artimiausiu metu rengiamasi išleisti. Šie pavyzdžiai rodo, kad vykstant glaudesniam romų bendruomenės ir visuomenės dialogui, realiai gali sustiprėti jų

socialiniai ryšiai ir pasitikėjimas, bus atsisakyta vyraujančių stereotipų ir formuojamas abipusiai teigiamas įvaizdis.